

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE

**AGLUTINĀCIJAS PĒDAS LATVIEŠU VALODĀ UN
TO SASKATĪŠANAS LIETDERĪGUMS LATVIEŠU VALODAS
STUDIJĀS**

DIPLOMDARBS

Autors: **Matīss Treimanis**

Studenta apliecības Nr. mt17019

Darba vadītāja: profesore Dr. philol. Anna Vulāne

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Šis diplomdarbs uzrakstīts pēc vairāku praktisku latviešu valodas kursu novadīšanas.

Pirms šiem kursiem tika sarakstītas vairāki latviešu valodas mācību līdzekļi, kas tika tulkoti vairākās valodās.

Vairākas latviešu valodas parādības šajos mācību līdzekļos aplūkotas tā, ka daudziem latviešu valodas skolotājiem tas var šķist neparasti, tomēr mērķis ir bijis viens – vadīt kursus tā, lai valodas apguvējiem būtu ērti un viegli apgūt un nejaukt daudzās latviešu lietvārdu deklināciju galotnes, kā arī runā un rakstos aktīvi pareizi lietot daudzo dažādo tipu verbus. Šis ir latviešu valodas funkcionālās gramatikas kurss.

Atslēgvārdi: latviešu valodas kursi, gramatika, galotnes, dažādu tipu verbi, daļas un daudzskaitļa *-s*, atgriezeniskā morfēma *-as*.

ANNOTATION

The present graduation paper is written after conducting several practical Latvian language courses.

Before these courses were conducted, several Latvian language textbooks were written and translated into several languages.

Although several phenomena of the Latvian language may seem strange to many Latvian language teachers, the aim has been one and the same – to conduct courses in such a way that language students find it easy to acquire and not confuse the many declension endings of Latvian nouns, as well as actively use many different types of verbs correctly in speech as well as in writing. This Latvian language course is a course in functional grammar.

Keywords: Latvian language courses, grammar, endings, verbs of various types, possessive 's and plural -s, reflexive morpheme -as.

SATURS

Anotācija.....	2
Annotation	3
Ievads.....	5
1. Latviešu valodas kā svešvalodas apguves problemātika	8
1.1. Iespējamās pieejas latviešu valodas apguvē	8
1.2. Latviešu valodas verbu sarežģītās sistēmas izzināšana sagatavošanās posmā	10
1.3. Prakses laikā sagatavotais ievadkurss	14
2. Skats uz latviešu valodas uzbūvi	15
2.1. Vai latviešu galotnes ir kāds nepārvarams šķērslis?	15
2.2. Daļas un daudzuma -s	22
2.3. Verbu konjugēšanā -j- kā patskaņu saistītājlīdzskanis.....	28
2.4. Atgriezeniskās formas ar morfēmu -as.	32
2.5. Pirmās konjugācijas verbi ar divskani vai patskani saknes beigās	35
2.6. Pirmās konjugācijas 1., 4. un 5. grupas verbi ar m, l un r saknes galā	37
2.7. Latviešu verbu tu formas veidošana	40
3. Novadīto latviešu valodas kursu apraksts.....	50
3.1. Vēlmes apgūt svešvalodu sociālpsiholoģiskais fons.....	50
3.2. Svešvalodas tikai kā daži no ikdienā vajadzīgiem līdzekļiem	52
3.3. Valodasursos izmantotās metodes	53
Nobeigums.....	58
Katrai ievadlekcijai piemēroto latviešu dziesmu saraksts	59
Latviešu valodasursos izmantoto iespieddarbu saraksts.....	59
Atsauču literatūras saraksts aplūkojuma secībā	60
PIELIKUMI.....	61
1. pielikums Lietvārdu locījumu galotņu kalamburi.....	61
2. pielikums Lietvārdu locījumu galotņu salīdzinājums citās valodās un lv	62
3. pielikums Latviešu īsā pasaka ar tulkojumu igauniski	63
4. pielikums Autora sagatavotie materiāli <i>Youtubē</i>	65

IEVADS

Šis ir laiks, kad laba un pārskatāma, turklāt, visas iespējamās konjugēšanas un deklinēšanas paradigmas sniedzoša latviešu valodas mācība ir nepieciešama vairākām ļaužu grupām. Pirmkārt, latviešu bērniem tepat Latvijā aizvien pieaugoša informācijas pārbagātībā un laika trūkumā, kas būtu vajadzīgs, lai padziļināti studētu teorētiskus gramatikas kursus. Arī tāpēc, ka studiju, darba dzīvē aizvien vairāk sākusī dominēt angļu valoda. Un arī tāpēc, ka vairākumam – nepārspīlējot – jauno latviešu studentu būtu jāspēj izskaidrot latviešu valodas gramatika Latvijas minoritāšu pārstāvjiem, kuri mācītos ar viņiem vienā kursā vienlga kādā jomā. Datoru laikmetā, kad informācija ir ērti sakārtojama, neder atrunas par grūtu valodu ar it kā daudziem izņēmumiem. Otrkārt, latviešu trimdinieku un darba gaitās uz ārzemēm devušos vecāku bērniem. Treškārt, Latvijā ieceļo un apmetas uz dzīvi citu zemju iedzīvotāji, kuriem gan pašiem ir vēlēšanās apgūt latviešu valodu, gan arī viņu bērniem, kas bieži vien mācās latviešu skolu parastajās klasēs. Ir, protams, daudzi iepriecinoši piemēri. Starp viņiem izceļami vācieši, un – kas ir interesanti – vācieši izmanto bilingvālas mācību grāmatas¹, vāciešu rīcībā ir labas vācu-latviešu un galvenais – latviešu-vācu vārdnīcas. Taču kopumā nemaz tik daudz nedzird Latvijā dzīvojošus biznesmeņus, ārvalstu mācībspēkus, arī vēstniecību darbiniekus runājam televīzijā vai radio latviski, piedalāties raidījumos un brīvi diskutējam par aktuālām tautsaimniecības, investīciju, izglītības vai starptautiskās politikas jautājumiem. Bieži vien runātāji ir bijuši drīzāk kādas spilgtas personības, un viņu latviešu valodas prasme nereti uztverama ar smaidu. Spilgts viņu valodas prasmes trūkums – daudzo latviešu vārdu galotņu jaukšana, galotņu nelietošana.

Tāpēc bija vēlēšanās sagatavot tādu mācību materiālu, pēc kura tieši galotnes varētu pakāpeniski un stabili apgūt. Tā nu radās latviešu verbu apguves materiāli, proti, divas grāmatīņas – „Verbu etīdes” un „Verbu konjugēšana”. Vēlāk sakarā ar iespēju kā LU PPMF studentam iziet praksi pilnībā tika pabeigts arī ievadkurss „Soli pa solim latviski. Ievadlekcijas ar uzdevumiem. lv-en”. Studiju laikā, gūstot pārliecību, ka tās grāmatas tiešām var noderēt, tika sagatavotas arī bilingvālas grāmatīņu versijas kopumā sešām valodām, tiesa ne visi komplekti pagaidām ir pilni. Uzdevums bija pārbaudīt reālā dzīvē, proti, latviešu valodas kursus šo funkcionālās gramatikas kursu, kurā nomena un verbu formas sniedz pakāpeniski, skaidrojot to vēsturisko veidošanos. Kā teorētiskā bāze tika izmantotas daudzas atzītu autoru vispārējās valodniecības, baltu valodniecības un latviešu valodniecības grāmatas, kā arī tieši lingvodidaktikas izdevumi.

Latvijas likumi nosaka, ka skolotājs t.sk. mājskolotājs vai privātskolotājs, tātad arī valodas kursu vadītājs, drīkst būt tikai tāda persona, kas mācās pedagoģiskā augstskolā un iziet

¹ Priedīte, A., Ludden, A. (1992). *Lettisch intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache*. Hamburg: BALTICA

tās praksi vai arī ir beigusi pedagoģisko augstsskolu un ieguvusi attiecīgu grādu. Turklāt, piemēram, privātskolotājam ir jāmaksā valstij nodokļi vai vismaz patentmaksas, un par nodokļu un patentmaksas nemaksāšanu viņu var piemeklēt pat VID sankcijas².

Tādējādi, tikai esot LU studentam, ir bijusi iespēja pasniegt latviešu valodas stundas vjetnamiešu bērniem Rīgas 47. vsk., un par šīm stundām, kā arī par diviem gados jauniem igauņiem noturēto kursu tad arī būs šī darba turpinājums. Rīgas 47. vsk. klātienes mācības sākās 2020. gada pavasara semestrī, tad attālināto mācību laikā sekoja sarakste, pavisam nedaudzas klātienes nodarbības 2020. gada rudenī – no oktobra (sakarā ar skolotāja algas piešķiršanu no Rīgas pašvaldības), bet turpinājās 1) kā sarakste ar vairākumu, 2) kā MT nodarbības ar divām skolniecēm gandrīz katru darbadienu. Par skolēniem jāteic, ka viņi katru dienu dzird latviešu valodu visās mācību stundās, tāpēc papildu latviešu valodas skolotāja uzdevums būtu palīdzēt viņiem sakārtot tieši pašas valodas uzbūves zināšanas, automatizēt viņu prasmi lietot pareizas vārdu formas, ierādīt tipa vārdus u.tml. Pašus skolas mācību grāmatu tekstus viņi mēdz tulkot uz savu valodu vai uzrakstāmo no savas valodas uz latviešu valodu ar mobilajā ierīcē pieejama mašīntulka palīdzību. Ar skolēniem ir jāizmanto starpniekvaloda, proti, angļu, bet ērtāk, visticamāk būtu, ja kāds skaidrotu vjetnamiski, jo ne visiem angļu valoda ir raita. Taču ne vienmēr skolēni atsaucas uz skolotāja aicinājumu salīdzināt, piem., svastarpējās skolēnu pārrunās, kā tas vai tas latviski ir vjetnamiešu valodā. Jāsaskaras arī ar to, ka daži jaunāko klašu bērni ir vienkārši klusi bērni, kas gan daudz var uzrakstīt, bet kam gandrīz neko nav drosmes pateikt. Nevēlēšanās mācīties bija novērojama ļoti, ļoti nedaudziem.

Pedagoģiskie paņēmieni turpretī ir ļoti dažādi, un tie ir jāpārzina, jo bez to veiksmīgas izmantošanas stundās valodas pasniedzējs var izrādīties kursantu priekšā tikai kā savu zināšanu noskaitītājs – no galvas vai ieskatoties burtnīciņās. Tomēr bez redzama rezultāta, kas izpaustos kā skolēnu, studentu apgūtās zināšanas lietot valodu, t.i. lasīt, rakstīt, saprast un saprasties u.tml. Tiesa, ir jāsaprot, ka valodas apguve ir ļoti ilgs process. Pat jebkurš bērns savu dzimto valodu iemācas tikai piecu gadu vecumā, un tajā vecumā to vien zina kā runāt par savu mazo dzīvīti, saprast pasakas un bērnu grāmatas (bet tomēr neprotot pašam tās atstāstīt). No pieauguša valodas apguvēja valodas prasme kaut kādā pieņemamā līmenī, piemēram, A1 starptautiski atzītā valodas prasmes līmenī, ir sagaidāma, protams, daudz īsākā laikā.

Pētījuma mērķis: Pētīt latviešu valodas nomenu un verbu galotņu apguvi.

² Skat.: <https://ikvd.gov.lv/pedagoga-privatprakse/pedagoga-privatprakses-uzsaksanas-sertifikata-sanemsana/>

Pētījuma jautājums: Vai ir noderīgi saskatīt latviešu valodas vārdu formās aglutinācijas pēdas, sākot apgūt latviešu valodu no paša sākuma?

Pētījuma uzdevumi:

1. Atrast veidu, kā secīgi un pakāpeniski iepazīstināt ar daudzējādajām latviešu nomenu un verbu formām.
2. Pārbaudīt praksē iepriekš sagatavoto mācību līdzekļu efektivitāti.
3. Izdarīt ieteikumus latviešu valodas skolotājiem, kas vada nodarbības ārzemniekiem.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā – dažāda laika gramatiku analīze.
2. Empīriskās metodes:
 - 2.1. Mācību procesa vadīšana.
 - 2.2. Mācību rezultātu novērtēšana.

Pētījuma struktūra: Pētījumā ir trīs daļas: I daļā aplūkota latviešu valodas apguves problemātika un aprakstīts mācību grāmatas tapšanas ceļš. II daļā, balstoties uz avotiem, analizēts un formulēts latviešu nomenu un verbu formu sastāvs. III daļā sniegts neliels ieskats vadīto kursu norisē, vērtēta kursantu attieksme un mācību rezultāti. Darba nobeigumā ir secinājumi un ieteikumi, kā arī izmantotās literatūras saraksts.

Pētījuma bāze: Rīgas 47. vidusskolas 13 dažādu vecumu skolēni (5. – 12. klase), kā arī 2 pieauguši gados jauni igauņi.

1. LATVIEŠU VALODAS KĀ SVEŠVALODAS APGUVES PROBLEMĀTIKA

1.1. Iespējamās pieejas latviešu valodas apguvē

Mūsdienās plaši izmantota un daudziem ieteikta ir komunikatīvā pieeja. Šoreiz izvēlēta ir komunikatīvi strukturālā pieeja vai varētu arī teikt tā, ka valodas stundās tiek iepazīstināts ar latviešu valodas funkcionālo gramatiku. Tātad – pakāpeniski iepazīstinot ar biežāk lietojamo vārdu, vārdu savienojumu un vienkāršu teikumu struktūru, studentiem tiek piedāvāts arī saziņai noderīgs vārdu krājums, kuru lietot veselos teikumos.

Te lieti noderētu kāda kurioza atkāpe, proti, autora sastādītajās latviešu „Verbu etīdēs” vārds *pažīt* ir pats pēdējais aplūkotais vārds. Un tas patiešām ir neparasts vārds, tam līdzīga nav neviena cita, jo tā saknē mijas *zī-* nenoteiksmē, tagadnes un nākotnes formās un *zin-* pagātnes formās. Turklāt krievi pēc savas valodas parauga, bet no latviešu valodas viedokļa aplam, mēdz darināt atvasinājumu, proti, viņi saka tā: *es ar viņu *iepažīstīnājos³ universitātē*. Krieviski pamatvārds ir *знакомить* (*iepažīstīnāt*), un tam pievieno atgriezenisko morfēmu un iegūst – *знакомиться* (*iepažīties*). Latviski pamatvārds ir *pažīt*, proti, *узнать, узнавать; знать*. Un no tā iegūst ar priedēkļa un atgriezeniskās morfēmas palīdzību verbu *iepažīties*. Nu iet un tagad uzskatāmi parādīt šīs virknes jau pirmajā tīri komunikatīvās pieejas mācību stundā, kurā jau māca tādas būtībā ļoti reti sakāmus teikumus kā:

Labdien, vai drīkst ar jums iepazīties? Mani sauc Pētersone.

Es labprāt ar viņu iepazītos.

Iepazīstieties: Māra un Māris.

Atļaujiet jūs iepazīstināt ar Jansona kungu!

Šajos teikumos ir uzreiz piedāvāts tik daudz dažādu valodas parādību, ka tos nekad ar izpratni sākumā neiemācās. Un vai tad jēl kāda pieeja, lai cik moderna tā būtu un nez pie cik lielajām pasaules valodām tā būtu tikusi pārbaudīta, būtu attaisnojama, ja tā neveicinātu izpratni? Vai gan frāžu samācīšanās, lai tās lietotu piemērotās situācijās, būtu otrās valodas vai jebkādas citas valodas labas apguves nosacījums? Taču laikam ne. (Atkāpes beigas.)

Tā kā latviešu valodā vārdu sakarus izsaka arī ar galotnēm, galotnes ir daudzas un dažādas, ir vīriešu un sieviešu dzimtes galotnes vienskaitlī un daudzskaitlī, kopā, sinhroniski ņemot, kā tas aplūkots vēlāk, ir 84 tikai lietvārdu deklināciju galotnes vien, mērķis bija pasniegt šīs galotnes tā, lai to apgūšana sektos viegli un sakarīgi. Ir labi, ka latviešu valoda ir samērā arhaiska un tās galotnes nav pārāk nostrupinājušās un fonētiski tā pārveidojušās, ka mūsu valodas formas varētu likties gluži neloģiskas. Kursā „Latviski soli pa solim. Ievadlekcijas ar

³ * šeit un turpmāk lietots pie formām, kas nav pareizas.

uzdevumiem. lv-en.” tiek iepazīstināti atsevišķi locījumi pa vairākām deklinācijām kopā un nevis tā, kā darīts nereti iepriekš, ka sāk, piemēram, ar I deklināciju, ar visiem tās locījumiem, tad ņem nākošo deklināciju utt. Protams, visām pieejām ir savs pamatojums un arī savas priekšrocības. Ņemot uzreiz vienu pilnu deklināciju, var pirmajā stundā jau izveidot veselu stāstiņu par kādu mācību grāmatas varoni, tā gaitām, nodarbošanos un dzīves un darba vietu vai pat vietām. Taču es izvēlējos dot mazu, ar studenta, skolēna prātu aptveramu gramatikas drusku un – cik tās līdzekļi ļautu – arī nelielu sarunu tēmu.

Tā „Ievadlekciju” pirmajā stundā ir īss stāstiņš par to, kā „skolotāja Zālīte un studente Buša iepazīstas, mēs uzzinām, ka viena ir latviete, otra ir angliete, tāpat arī to, ka skolotāja domā, ka latviešu valoda nav grūta un viņa zinās to iemācīt, kā arī studente izsaka vēlēšanos būt laba studente”.

Te, no jaunāko pedagoģijas tendenču viedokļa raugoties, būtu tā kā iebilstams, ka valodu nevarot iemācīt, to nevarot pat iemācīties, bet to vajagot tikai apgūt – tā raiti un bez problēmām! It kā skolotāju loma būtu tikai ieinteresēt, mudināt un izteikt atzinību utt. Taču nekādi nav noliedzams, ka tieši labs, secīgs un pakāpenisks mācību vielas izklāsts – lai vai kādas pieejas tas būtu – ir drošu sekmju pamatā! Un tieši skolotājs vai skolotāju kolektīvs ir tas, kas, balstoties zinātnes atziņās, tādu mācību vielas izklāstu sagatavo, un tieši skolotājs skolas klasē vai kursu telpā ir tas, kura virzībā, ja negrib teikt vadībā, tas kurss arī tiek apgūts. Uzskatu, ka ir diezgan liela vieglprātība atstāt visu mācību vielas sagatavošanu pēc jaunajām *skolas 2030* norādēm tikai atsevišķu skolotāju, tai skaitā, jauno, nepieredzējušo skolotāju ziņā, turklāt tā, ka visi materiāli ir kaut kādu daudzskaitlīgu un nemūžam nebeidzamu *PowerPoint* prezentāciju formātā.

Tieši pretēji – ir jābūt īstām grāmatām, īstām un taustāmām mācību burtnīcām, drukātām uz papīra un iesietām vākos – mīkstos, bet labāk, protams, cietos! Mobilās ierīces jau, protams, ir ērtas un labas, bet neviena *PowerPoint* prezentācija nav tā šķirstāma un ar tik labu satura rādītāju, kā tas ir, turot rokā grodu, pārskatāmi uzrakstītu gramatu. Un tā nav nekāda vecāka cilvēka atziņa. Arī bērniem patīk grāmatas, patīk burtnīcas. No pieredzes var teikt, ka tajos LU PPMF priekšmetos, kuros bija izmantojamas drukātas grāmatas latviešu valodā, bija vislabākās sekmes. Kur mācību materiāli lielākoties bija skatāmi *PowerPoint* prezentācijās, tur sekmes bija viduvējas. Un vēl. LU ir valodu fakultāte, un valodu fakultātes studentiem ir vajadzīga tulkošanas prakse, kādu vismaz manu bakalaura studiju laikā viņiem nebija iespējas iziet. Tad nu būtu ieteikums nākotnē apvienot valodu fakultātes un visu citu fakultāšu studentu pūlīņus mācībspēku virzībā un pārraudzībā, lai sagatavotu arvien pieaugošā skaitā latviski labi tulkotu mācību literatūru. Tas taču ir smieklīgi, ka brīvā, neatkarīgā valstī ar savu valodu par progresīvām pedagoģijas un psiholoģijas atziņām jālasa svešvalodā. Nu nav tā angļu valoda

speciālajos tekstos tik ļoti saprotama! Nav un nekad nebūs, un, ja tā, tad ir pilnīgi veltīgi likt angļu valodā rakstītas grāmatas ieteicamās literatūras sarakstā, lai kā to pieprasītu mācību programmu akreditācijas procesā.

Grāmatas – tās ir iespējams izplatīt, pārdot, aizdot, dāvināt draugiem tepat un kolēģiem uz tālām zemēm. Grāmatas mūžs būs ilgāks par dažas labas fakultātes, ja ne veselas augstskolas mūžu. Labas, sistemātiskas grāmatas uzbūve ver vaļā priekškaru uz zinātnes noslēpumiem, bet no *PowerPoint* prezentācijām bieži prātā iespiežas atšķirīgie, glītie fona attēli. Piemēram, varētu taču būt tā, ka 2021. gada kādas universitātes kāda kursa mācību grāmata ir apliecinājums – jā gan, mūsu universitāte šajā zinātņu nozarē var piedāvāt mūsu jaunajiem, centīgajiem prātiem šādas zinības, mums nav kauns, ka mēs, pieņemsim, vien šitiek tālu esam izzinājuši attiecīgo jomu, šāds ir mūsu šībrīža pienesums zinātnes un kultūras attīstībā, un mēs aicinām šo iepazīt, tāpat kā mudinām studentus attīstīt tālāk teoriju un papildināt to ar jauniem praktiskiem piemēriem.

1.2. Latviešu valodas verbu sarežģītās sistēmas izzināšana sagatavošanās posmā

Tā nu arī šī darba autoram, atceroties nodrošinājumu ar mācību grāmatām savu studiju laikā jaunībā Tartu universitātē, vēlāk salīdzinot ar attiecīgo piedāvājumu LU universitātē somugru programmā, bija stingra pārlicība, ka tāpat vien vadīt kursus ar pavairojamām ikstundas lapiņām nebūtu īstais ceļš. Interesanti varbūt atcerēties, kā radās „Verbu etīdes”. Tāpēc, ka samulsināja šie trīs darbības vārdi – *sākt, nākt un braukt*. Visiem nenoteiksme ir vienāda, bet tagadne un pagātne atšķiras. Un uzreiz nebija atrodamas atbildes, nebija zināms pat kur lai tādas meklē – cik un kuri vārdi vēl lokāmi pēc šo parauga? Tā nu tika atvērta tāda samērā pilnīga latviešu valodas gramatika, proti, LVPG, kuru autori ir valodnieki B. un L. Ceplīši⁴. Šajā gramatikā ir verbu alfabētiskais saraksts ar, šķiet, visiem, mūsdienu literārajā valodā lietojamiem latviešu darbības vārdiem. Un ir sniegtas arī pamatformas, proti, nenoteiksme, [vienkāršās] tagadnes pirmā persona jeb kā radītajos materiālos saukts – es persona un [vienkāršās] pagātnes pirmā persona jeb es persona. Vienpersonas vārdiem, protams, trešā jeb to vienīgā persona. Vēlākos gados ir izdotas daudzas citas latviešu valodas rokasgrāmatas, ļoti dažādas un nenoliedzami interesantas, taču šī likās tāda pamatīga un pareizi secīga. Runājot par verbu pamatformām, šķiet, ka par tādu mūsdienās uzskata tikai un vienīgi nenoteiksmi, tā, piemēram, ir interneta resursā valodasrokasgrāmata.lv.

Tātad tika izrakstīti darbības vārdi ar to pamatformām, proti, nenoteiksmi, pirmo personu tagadnē un pirmo personu pagātnē, garumgarā slejā *Word* dokumentā. Alfabēta secībā, kā

⁴ Ceplīte, B., Ceplītis, L. (1997). *Latviešu valodas praktiskā gramatika*. Rīga: Zvaigzne ABC

tie bija tajā sarakstā. Tad to garumgaro sleju jeb kolonnu, kas *Word* dokumentā bija kā teksts, pārveidoja par tabulu ar vienu kolonnu. Tai kolonnai pievienoja labajā pusē otru, trešo un ceturto kolonnu. Un tad katram šķirklim, kas sastāv no trim verba formām un kas bija pirmajā kolonnā, blakus esošajās kolonnās pierakstīja, kas tam ir īpašs, ar ko tas atšķiras no pārējiem vārdiem. Tātad vispirms pati konjugācija, tad konjugāciju grupas, tad – vai verba sakne beidzas patskani vai divskani, tad – vai ar līdzskani, tad – ar kādu līdzskani. Tad – vai saknē ir *e*, *ē*. Un tad deva komandu tabulu šķirot alfabēta secībā pēc otrās, tad – pēc trešās utt. slejas, ik pa laikam tabulu sadalot. Rezultātā tika iegūti un sašķiroti pēc pazīmēm mazākās grupiņās visi latviešu valodas mūsdienu literārajā valodā esošie vārdi un vairs ne alfabēta secībā. Kā savā laikā sarunā teicis valodnieks Ojārs Bušs – ja gribat haosu, sakārtojiet alfabētiski... Iegūta arī pieredze, kā turpmāk varētu šķirot jebkādus citus valodas materiālus.

Jāteic, ka rezultāts pagalam samulsināja, pārsteidza, iepriecināja, cik skaista, lingvistiski un pat matemātiski, vai, uztverot valodu kā dzīvu būtni, bioloģiski vai ķīmiski, vai fizikas ziņā precīza ir mūsu verbu sistēma. Rezultāts arī nedaudz biedēja – ja nu tagad ir ticis uzlauzts valodas kods, visa noslēpumainība norauta, nu jebkurš mūsu tautas nelabvēlis varēs brīvi piekļūt mūsu valodas, mūsu kultūras garamantām, varēs tās netraucēts izmantot saviem savtīgajiem mērķiem. Valodām taču ir arī tāda funkcija kā savējo aizsardzības funkcija! Ir Eiropas tautas, kas piešķir savas valsts pilsonību tikai par to, ka pretendents spēj nevainojami izrunāt kādu īpaši grūtu vārdu, citiem velti cerēt!

Tātad dažādas domas krustojās galvā, līdz vēlāk tika uzzināts, ka tieši tāpat – pa I konjugācijas grupām – taču tika skolēniem un studentiem mācīts jau 1920., 1930, un vēl arī 1950. gados. Kāpēc ne vairs mūsdienās, ne vairs 1970, 1980. gados un arī ne vairs 2010. gados? Var būt, ka to var skaidrot tā, ka principā jau latvieši savu valodu runā pareizi, kļūdās tikai atsevišķos vārdos rakstībā, piemēram, kā *lūzt* un *lūst* gadījumā vai aplam lieto atgiezenisko vārdu 3. personas formas, piemēram, *cenās *krītās, man *gribās* utt. Latvieši, kas novados runā dialektā, arī principā verbos māc locīt gan pēc literārās valodas parauga kā *rīt, riju, riju*, tā arī pēc dialekta parauga kā *reit, reistu, reju*. Tāpēc it kā pašiem latviešiem nebūtu vajadzības uzrādīt tās I konjugācijas grupas ar visiem verbu piemēriem.

Taču sākot no 2003. gada, tātad tad, kad atvērās robežas uz darba tirgiem Rietumeiropā, ļaudis aizvien dodas peļņā uz turieni ar visām ģimenēm, ar visiem saviem bērniem. Un bērniem, kas nedzīvo latviešu valodas telpā jeb savā zemē, kur būtu kaut vai fonā dzirdams savs radio, sava televīzija, sarunas, kā arī apkārt ir uzraksti, ģimenēs pieejamas latviešu avīzes utt., var gan rasties nopietnas problēmas pareizi locīt savas valodas verbos, jo ir liela formu dažādība un pēc nenoteiksmes vien vis nevar noteikt, kā visas formas ir veidojamas. Ir taču jau krietni daudz nejauku piemēru, kā mūsu valodas sistēma – tā sistēma, kurā pieejama mūsu bagātā literatūra,

lietišķie raksti, zinātniskie raksti – ir tikusi un tiek iedragāta. **Lik grāmatu uz plaukta!* ir, domājams, visriebīgākais no piemēriem. Un ne tikai mūsu emigrantiem, bet arī Latvijas minoritātes, ārzemju biznesmeņus, diplomātus u.c. tāpat ir vajadzība skaidri un saprotami iepazīstināt ar mūsu valodu, ar tās elementu uzbūvi tai skaitā.

Tā nu verbi bija sakārtoti patiešām pa visiem konjugēšanas tipiem un nevis pa kādiem 4 ar variantiem, bet gan krietni virs 100 tipiem. Latīņu valodas vārdam *coniugatio* ir divas nozīmes, proti, saistīšana un verbu locīšana. Verba formā ir jāsasaista sakne (plus vārddarināšanas piedēklis – atvasinātiem verbiem), plus laika pazīme jeb laika formveidošanas piedēklis, plus personas galotne, plus atgriezeniskā morfēma. Ir indoeiropiešu valodas, kur tas tā nenotiek, bet latviešu valodā šīs sastāvdaļas ir labi izdalāmas. Un šīm nosauktajām darbības vārda sastāvdaļām saistoties, notiek arī ļoti likumsakarīgas – visā verbu konjugēšanas sistēmā – skaņu mijas, skaņu sintezēšanās, skaņu zudumi. Un pārmaiņas notiek vairākās vārda vietās – piemēram, pirms laika pazīmes *-st-* kā tā pašā *lū ɛ st*, arī *plī s st*, *kal t st*, *klī ɛ st* gadījumā. Visas izmaiņas te nav vajadzības atkārtoti nosaukt, tās jāskata tajos sastādītajos materiālos – sarakstītajās bilingvālajās mācību grāmatiņās, taču ar dažām ļoti svarīgām, kas nav aplūkotas citur, varēs iepazīties šī DD 2.23, 2.24 un 2.25 punktā

Nav īsti saprotams, kāpēc tāda krasa pāreja uz tiem 4 modeļiem ar variantiem un arī trim I konjugācijas grupām bija vajadzīga? Kāpēc atmesta demonstrēšana uzskatāmos, prātā paliekošos stabiņos? Vai iedalīšana skaitliski nelielākās grupās kaut kā atvieglo uztvert sistēmu? Vai, pieņemsim, visas ķīmijas sadalīšana cietos un šķidros vielu veidos ir kāda zinātniski pamatota ķīmijas mācīšanas metode 21. gadsimtā? Stipri jāšaubās. Turklāt ir tāda interesanta lieta, ka latviešu valodas un latīņu valodas verbi tagadnes formās ir veidojami ar ļoti līdzīgiem paņēmieniem, kā tas aprakstīts K. Zuša „Latīņu gramatikā”⁵. Novadīto stundu laikā bija atrasts arī īstais brīdis, kad ar šo interesanto lingvistisko faktu iepazīstināt skolēnus – un viņiem bija tiešām liels pārsteigums, ka senajā latīņu valodā un latviešu valodā ir kopīgas tik ļoti būtiski svarīgas lietas, proti, vārdu sastāvdaļas un nevis tikai kādi internacionāli aizgūti vārdi, piemēram, tie paši *konjugēt* un *konjugēšana*. Šāds pārsteigums ir vienīgi par labu interesei par latviešu valodu, valodas formām, tautas vēsturi! Taču šāda salīdzināšana ar seno latīņu valodu to 4 ar variantiem modeļu gadījumā visā pilnībā izpaliktu! Kas tad tā latviešu valoda ir bez kopīgām saknēm ar citām indoeiropiešu valodās? Tā dažs labs, kam spiestā kārtā jāmacās latviski, var nodomāt. Kaut kādas īpatnējas šņācošas skaņas (daudzie s un c!) bez sistēmas kaut kādai etnogrāfiskai grupīnai? Par to derētu padomāt visiem „čaklajiem” gramatikas pārrakstītājiem, lai kādās Baltijas jūras metropolēs tie neatrastos! Un skolēnus noteikti ir vieglāk un pārliecinošāk

⁵ Zutis, K., red. Endzelīns, J. (1937). *Latīņu gramatika, I.* (99. lpp.) Rīga: Zemnieku domas.

ieinteresēt par savas valodas sistēmu, ja uzrāda šādas līdzības, it sevišķi laikā, kad daudzās jomās sākusi dominēt angļu valoda. Pārsteiguma momentu kā pozitīvu ieinteresējošu faktoru minējuši jau seno laiku pedagogi. Tātad nē, skolēni atzīs, mums pašiem ir sava valodas sistēma, kas ir sena, kurā ir viegli darināt formas, arī jaunvārdus, arī jaunus lamu vārdus – ja gribat, un tos visus teikumos ir labi un ērti savirknēt – tik daudz brīnišķīgu dziesmu vārdu mums ir, un tas viss kopā arī labi izklausās!

Atgriežoties pie „Verbu etīdēm”. Kad verbi pa grupām bija sašķiroti, tad atlika izdomāt arī piemērus veselos teikumos. Bija vēlēšanās izdomāt tādus piemērus, kas patiešām būtu kā no dzīvas runas, dzīvas valodas. Nereti mācību grāmatās iekļūst pa tādām nedzīvām teikumam. Kāpēc gan students lai tādus mācītos? Viens nelabs piemērs, kas tāds ir arī citās valodās, piemēram, vācu, ir šāds:

Vai tu bieži apmeklē teātrus? Nu tā taču neviens nejaudā! Jautā:

Vai tu bieži ej uz teātri/ teātriem? Tev patīk iet uz teātri/ teātriem?

Un tādi – pēc iespējas – dzīvāki piemēri tika izgudrotie gan visām iespējamām verbu formām, gan arī deverbālajiem atvasinājumiem. Tādiem kā, piemēram, *audums, audēja, aušana*. Pagātnes darāmās kārtas divdabjiem visbiežāk ir sniegtas visas daudzās formas, un tās ir: sievešu un vīriešu dzimtes formas vienskaitlī un daudzskaitlī kā tiešajiem, tā atgriezeniskajiem. Ir valodas, kurās ir tikai viena pagātnes darāmās kārtas divdabja forma, un šajā grāmatiņā – „Verbu etīdēs”, kā tā nosaukta līdzīgi pianistu etīžu krājumiem – tad nu var izvingrināties atsevišķu elementu izprašanā un lietošanā pēc sirds patikas. Ir, protams, tāda lieta, ka ne katru vārdu visās formās dzīvā valodā mēdz lietot. Bet, tā kā tipa grupā ir daudzi vārdi, tad gandrīz katram atradās pa iespējai tikt izmantotam kā ilustratīvam piemēram veselā teikumā.

Pēc „Verbu etīdēm” nākamais uzdevums bija aplūkot visus verbus pa līdzībām ne vertikāli, bet gan horizontāli. Tā radās mācību grāmata „Verbu konjugēšana”, kas arī, protams, ir ar piemēriem veselos teikumos. Par tās saturu lai liecina šādi skaitļi: aprakstot mūsu verbu sistēmu, tajā izmantoti 18 I konjugācijas verbi vispārīgam I konjugācijas raksturojumam, tad 12 verbi, lai aprakstītu I konj. verbus ar divskani un patskani saknē, tad 30 verbi, lai aprakstītu I konj. verbus, kas beidzas ar līdzskani, tad 5 I konj. verbi, kam ir neregulāra patskaņu mija saknē, tad 3 verbi, kam ir paralēlformas (arī ar norādi uz citiem „Verbu etīdēs”), tad 12 verbi, lai iepazīstinātu ar II un III konjugāciju, tad 9 verbi, lai ar piemēriem parādītu III konjugācijas verbus ar līdzskaņu miju saknē. Bet lai uzskatāmi aprakstītu tu formu jeb 2. personas formu tagadnē un pagātnē, izmantoti gandrīz 80 dažādi verbi! Un tie ir tādā parauga vārdi, pēc daudzu šo vārdu parauga var veidot formas citiem vārdiem, kas ietilpst tajā tipā. Tik ļoti daudzējāda ir verbu formu veidošana latviešu valodā! Salīdzinādama ar citiem mācību materiāliem, somu tulkotāja izteicās par „Verbu konjugēšanu lv-fi” šādi: tas ir kas konkrēts.

1.3. Prakses laikā sagatavotais ievadkurss

Pēc verbu aplūkošanas radās „Nomenu locīšana” – pa visām iespējamām paradigmām un gluži tāpat ar piemēru teikumiem. Šajā grāmatiņā savākti un pie deklināciju tabulām sniegti arī attiecīgo deklināciju vārdi no biežāk lietoto vārdu pirmā tūkstoša. Un visbeidzot, pārbaudot kursu praksē ar bilingvālām slaidrādēm un atzīstot, ka ir vērts to apvienot vienos vākos, tapa mācību grāmatu sērijas „Latviski soli pa solim” pēdējā grāmatiņa „Ievadlekcijas ar uzdevumiem. lv-en.” Tieši pēc šīs pēdējās un daļēji – cik vēl laiks būtu atļāvis – arī verbu grāmatiņām tika vadīti kursi, un šajā diplomdarbā ir aplūkoti kursā izmantotie metodiskie paņēmieni. Bet vispirms – skats uz latviešu valodas uzbūvi, valodas formām, formu paradigmu grupēšanu. Skaidra izpratne par formu izveidošanos ir nepieciešama ikvienam, kas par valodu vēlētos stāstīt un skaidrot citiem. Dzimtā valoda katram no mums nākusi kā dabiska prasme bez lielas iedziļināšanās formu veidošanās vēsturē, taču savu dzimto valodu ar sekmēm var citiem pasniegt tikai tie, kas to izzinājuši ļoti sīki un „mācījušies to ar mācīšanos”, kā sarunā reiz mudinājis valodnieks Pēteris Kļaviņš. Par „Ievadlekcijām”, reiz šķirstīdams to pagaidu eksemplāru, viņš teica: „Bet tās taču... tās taču... tās taču atklāj valodas būtību!” Tāds jau arī ir bijis to mērķis.

2. SKATS UZ LATVIEŠU VALODAS UZBŪVI

2.1. Vai latviešu galotnes ir kāds nepārvarams šķērslis?

Šī darba autoru varētu saukt, ka viņš ir „arī valodnieks” – kā savulaik mēdza ironiski izteikties par diletantiskiem darboņiem latviešu valodas jomā. Tomēr šī darba autoru varētu saukt par „arī latvieti”, kurš stingri grib, lai viņa zemē, Latvijā, mūsu pašu augstskolu rektori prastu latviešu valodu, un nevis, kā kāds nesekmīgais latviešu valodas apguvējs reiz izteicās, ķēķa latviešu valodu, bet teicamu latviešu valodu! Mums ir sava literatūra, mums ir teātri, filmas, radiostacijas, mūsu valoda netiek slēpta un bēdzināta – atliek tikai jēdzīgi atklāt tās uzbūvi. Ir citas tautas, kam ir savi burti, savas šaurs labumu gūstošais loks, kas nevēlas ar citiem tajā dalīties. Latvijas meži ir miljonu peļņas avots daudziem ārzemniekiem, ostās pelna miljonus citi, standarta dzīvoklišus ārvalstu tā saucamie attīstītāji par dārgu naudu pārdod vietējiem, kamēr attīstītāju mātes zemju bankas daļā kredītus! Un tas viss notiek latviešu valodniekiem žēli apgalvojot – nu jā, latviešu valodā ir galotnes, angļu nav, tāpēc runāsim angliski... Varētu padomāt, ka tie paši valodnieki būtu baigie *speci* angļu prepozīciju, frazālo jeb frāzes verbu un artikulu lietošanas un izskaidrošanas jomā vietējiem studentiem! Vai vārda *world* izrunāšanā...

Lietvārdu deklināciju galotnes un locījumu galotnes – vai ir atšķirība?

Tātad – ko uzskata par lietvārdu deklināciju galotnēm skolu un augstskolu gramatikās un ko varētu uzskatīt par lietvārdu locījumu galotnēm, mācot latviešu valodu ārzemniekiem? To, kas seko tūlīt aiz saknes un vārddarināšanas piedēkļiem (atvasinātiem lietvārdiem) vai to, kas seko aiz celma patskaņa? Tātad

tēv+am vai *tēv+a+m*,

brāl+im vai *brāl+i+m*,

mās+ai vai *mās+a+i*,

māt+ei vai *māt+e+i*?

Pirmajā gadījumā tādu lietvārdu deklināciju galotņu ir ļoti daudz, jo latviešu nomeniem ir 7 locījumi x 2 skaitļi x 6 deklinācijas = 84 lietvārdu deklināciju galotnes. Tad vēl ir personu vietniekvārdi, vietniekvārds *kas* daudzajās funkcijās un norādāmie vietniekvārdi ar savām formām, īpašības vārdi ar noteiktajām galotnēm, dažas neparastākas divdabju formas kā *gājis* un *gājusī*, skaitļa vārds *trīs*. Un to deklināciju galotņu – nevis locījumu galotņu – sanāk tik daudz, ka, piemēram, tādām anglim vai zviedram, kuru valodā ir daži locījumi, valodas apguvē iestājas *stop* jau pirmajās nodarbībās, kad kāds aizrautīgs intensīvo kursu skolotājs uzreiz sāktu rakstīt lietvārdu galotnes deklināciju tabuliņās. Šī, tātad, būtu sinhroniskā pieeja.

Īsti nav zināms, kuri no pasniedzējiem un kuriem ārzemniekiem mūsdienās varētu izmantot diahronisko pieeju, jo tās valodas, ar kurām latviešu, lietuviešu un prūšu valodas formas

tiek salīdzinātas, piemēram, J. Endzelīna rakstos⁶, ir tālas un svešas. Nav gūta pārlicība, kāpēc jāizmanto tikai viena – vai nu sinhroniskā, vai arī diahroniskā – pieeja. Varbūt labāk būtu, ja varētu piedāvāt skatīt mūsdienu lietvārdu deklināciju galotnes tā, ka studentiem paskaidrotu, kā šī deklināciju galotne ir izveidojusies⁷?

Un vispār visa lietvārda forma – kā tā ir izveidojusies? Piemēram, kāpēc formās *tēvs*, *dēli*, *zēniem*, protams, arī *skolēnu*, *bērnus*, *tēlos* ir platais *ē*?

Par plato un šauro *e*, *ē* – kas par tiem rodams valodas vēsturē.

Bet der palūkoties, kā tas ir radu valodā – lietuviešu valodā, un uzreiz top skaidrāks. (Tiesa, lietuvieši atšķirīgi no latviešiem lieto platos un šauros *e*, *ē*). Tātad, *tēvs* nāk no formas *tēvas*, kurā *-a-* ir tas, kas joprojām liek mūsdienu latviešu vārdu *tēvs* izrunāt ar plato *ē*. Vienkāršs pozicionālais nosacījums, vai ne? Tāpat dsk. nominatīvā lietuviski ir – *tėvai*. Tāpēc arī joprojām, kad *-a-* vairs nav, tajos mūsdienu latviešu valodas vārdos kā *tēvi*, *dēli* ir platais *ē*. Līdzīgi platajam *e*, *ē* jābūt arī formās *skolēnu*, *zēniem*, *bērnus*, *tēlos*. Jeb ārzemnieku studentam var paskaidrot, ka pati *-a-* skaņa vairs šo vārdu formās nav, taču tās iespaids uz iepriekšējās zilbes *e*, *ē* gan ir jūtams un obligāti ievērojams arī mūsdienu latviešu valodas vārdu formās.

Līdzīgi ir darbības vārdiem. Piemēram *tu nes* un *viņš nes*, *tu ēd* un *viņš ēd*, *tu met* un *viņš met*, *tu brēc* un *viņš brēc* netiek izrunātas vienādi. Tu formā senāk bijusi personas galotne *-i*, kas mūsdienu formās nav un nemaz nedrīkst būt, jo tad uzreiz izveidotos pagātnes tu forma, piemēram, *tu nesi*, *tu ēdi*, *tu meti* un *tu brēci*. Un šī senāk bijusī tu formas tagadnes personas galotne *-i* joprojām iespaido iepriekšējās zilbes *e*, *ē*, kas tagadnes tu formā ir šaurs atšķirībā no citu personu formām. Senāk pagātnē tu formā un arī es formā bija pagātnes formveidošanas piedēklis⁸ *-a-* (tiesa, tā vēl nebija tā latviešu valoda, kurā mēs lasām mūsu sakrātās tautasdziesmas un pasakas). Pagātnes *-a-* joprojām ir arī lietuviešu valodā es un tu formā. Tāds pagātnes *-a-* joprojām latviešu valodā ir mēs, jūs un viņš, viņa, viņi, viņas formā – tikai sintezējies ar personu galotnēm galotnēs *-ām* un *-āt*. Lietuviski šajās formās tas vairs nav *-a-*, bet kopā ar personas galotnēm *-ame* un *-ate* kļuvis par *-ome* un *-ote*.

Vsk. datīvs, pēc kā mūsdienās iedala deklinācijās.

Tātad, atgriežoties pie lietvārdu deklināciju galotnēm un lietvārdu locījumu galotnēm, jāpaskatās, ar kādām pazīmēm mūsdienās latviešu deklinācijas mēdz tikt raksturotas, proti, pēc

⁶ Endzelīns, J. (1982). *Darbu izlase, IV 2. daļa*. Baltu valodu skaņas un formas. (1948). Formu mācība. Substantīvu deklinācija (176. §– 269. §). Rīga: A. Upīša Valodas un Literatūras institūts.

⁷ Loja, J. (1968). *Valodniecības pamatjautājumi*. (8. lpp.). Rīga: Zvaigzne

⁸ Endzelīns, J. *Latviešu valodas gramatika*. (679. §.). Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība

Dini, P. U. (2000.) *Baltu valodas* (117. lpp.). Rīga: J. Rozes apgāds

vsk. datīva formām, proti, *-am, -im, -um, -ai, -ei, -ij*, kā tas rakstīts „Latviešu valodas gramatikā”⁹

	vsk.	
Kam?	<i>tēvam</i>	<i>māsai</i>
	<i>brālim</i>	<i>mātei</i>
	<i>tirgum</i>	<i>naktij</i>
	dsk.	
	<i>tēviem</i>	<i>māsām</i>
	<i>brāļiem</i>	<i>mātēm</i>
	<i>tirgiem</i>	<i>naktīm</i>

Šajās lietvārdu deklināciju galotnēs labi saskatāmas arī lietvārdu locījumu galotnes, proti, *-m* un *-i*. No *-ii* radies *-ij*. Un tik tiešām – arī citas locījumu galotnes citos lietvārdu deklināciju locījumos ir tikpat labi atrodamas! Ja nav gluži saskatāmas mūsdienu formās, tad tās locījumu galotnes ir izsecināmas no senākām formām. Un senākās formas var meklēt radu valodā – lietuviešu valodā – vai arī atrast senākos valodas pieminekļos. Šīs senajām valodas formām ir veltīti divi sējumi – „Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība” (LLVMSA). Sameklējot tās senās locījumu galotnes, daudzās 84 mūsdienu latviešu lietvārdu deklināciju galotnes var savākt mazākos pulciņos, lai visa latviešu valodas – ļoti regulārā, atšķirībā no citām mūsdienu valodām! – nomenu locīšanas sistēma kļūtu krietni uzskatāmāka.

Aglutinatīva, alglutinējoša, sintētiska jeb lipināma valoda – tās iezīmes.

Latviešu valoda nav tik lielā mērā aglutinatīva valoda, ka viena morfēma ar vienu tās nozīmi būtu visā valodas sistēmā. Piemēram, morfēma *-a* ir vīr. dz. nomenu ģenitīva galotne un arī siev. dz. nomenu IV deklinācijas celma patskanis, kā arī III konj. verbu ar *-īt, -īties* un *-ināt, -ināties* tagadnes pazīme jeb formveidošanas piedēklis un arī visu verbu pagātnes pazīme jeb formveidošanas piedēklis, kas latviešu valodā ir tikai mēs, jūs un viņš, viņa, viņi, viņas formā pirms personu galotnēm. Starp citu, somi paši par savu valodu un citām urāliešu saimes valodām lieto nosaukumu sintētiska valoda¹⁰, kamēr latviešu valodnieki lieto vārdu aglutinatīva. Tāds nosaukums – sintētiskas valodas – nav pieminēts 1968. gadā iznākušajos J. Lojas „Valodniecības pamatjautājumos”. Īsteni aglutinatīva jeb kā autors grāmatā sauc – alglutinējoša – ir tāda valoda, kur „saknei mehāniski, ļoti vaļīgi pievirknē klāt nepārgrozītā veidā ļoti patstāvīgus piedēkļus, kurus var lietot arī atsevišķi kā patstāvīgus vārdus un kuriem vienmēr ir tikai viena nozīme.”¹¹ Somu valodā, piemēram, nav tā, ka kādu piedēkli vai galotni varētu lietot par patstāvīgu vārdu. Ja salīdzinātu lietuviešu un latviešu valodu, kā arī latgaliešu runāto un rakstu

⁹ Nītiņa, D. (2001). *Latviešu valodas morfoloģija*. Rīga: RTU

¹⁰ Mikkola, A.-M. et al. (2000). *Äidinkieli ja kirjallisuus. Käsikirja*, (78. lpp. 2. rindk.). Porvoo-Helsinki-Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö

¹¹ Loja, J. (1968). *Valodniecības pamatojautājumi*. Rīga: Zinātne.

valodu šādā redzesleņķī, tad būtu jāatzīst, ka tieši ļaužu ciešie kontakti ar Baltijas somiem – igauņiem, lībiešiem – Latvijas noteiktos apgabalos ir sekmējuši latviešu valodai izveidoties par tādu, kurā lipināmās valodas iezīmes ir sevišķi izteiktas, kamēr lietuviešu valodā un latgaliešiem ne. Lipināma valoda – tieši šāds nosaukums būtu jālieto, lai jebkurš latvietis un cittautietis labāk izprastu latviešu valodas uzbūves principu. Šajā darbā lietots arī vārdu savienojums „sintētiska forma”, apstākļa vārds „sintētiski”, darbības vārds „sintezēties” – un tas nozīmē, ka kādā formā ir saplūdušas vairākas lipināmās sastāvdaļas. Internetā pieejamajā latviešu valodas vārdnīcā tezaurs.lv vārda sintētisks 2. nozīme ir „tāds kurā noteiktā sistēmā, vienotā veselumā ir saistīti nevienlīdzīgi elementi”. No šīnī darbā jau aplūkotā, piem., verbu pagātnes dsk. 1. un 2. personas galotnes – *-a- + -am = -ām*, *-a- + -at = -āt*, kurās *-a-* ir pagātnes formveidošanas piedēklis, bet *-am* un *-at* ir pati personas galotne, tātad ir vienotā veselumā saistīti un ir arī nevienlīdzīgi, proti, pirmais norāda uz pagātni, bet otrs – uz personu.

Atpakaļ pie iepriekšējās nodaļas. Nominālo celmu piedēklis vai nomena celma patskanis?

Kas tad ir *-a-*, *-i-*, *-u-* un *-a-*, *-e-*, *-i-* latviešu valodā vsk. datīva formās? Vai tas ir “nominālo celmu piedēklis”, kā to mēdz nereti saukt¹²? Ar piedēkļiem jau parasti saista vārdu atvasināšanu, lai iegūtu citus vārdus, vai arī lai darbības vārdiem veidotu laikus. Domājams, ka varētu piedāvāt nosaukumu – celma patskanis. Tieši patskanim latviešu valodā tajā vārda vietā ir jābūt, jo visiem latviešu nomeniem sakne beidzas ar līdzskani, pašas locījumu galotnes ir līdzskaņi (lielākoties), tāpēc starpā tādām patskanim ir jābūt. Kā redzams augstāk, latviešu valodā siev. dz. datīvā daudzskaitlī celma patskanis ir garš, proti, *-ā-*, *-ē-*, *-ī-*, bet vīriešu dzimtē – ievērojot formu viendabības principu un vienlaikus arī formu atšķirības principu, kas valda izkoptās valodās – ir gara cita skaņa, proti, divskanis *-ie-*.

Var pieņemt, ka plašajā pasaulē varētu būt valodas, kurās viss ir citādāk – sakne beidzas ar patskani, galotnes ir patskaņi, lai tādus savienotu, būtu vajadzīgi līdzskaņi. Arī latviešu valodā darbības vārdu konjugēšanā sastopamies ar līdzskani, proti, *-j-* patskaņu saistītāja nozīmē, bet par to vēlāk, kā arī par *-v-* mazliet līdzīgā lomā dažiem verbu tipiem kā *šūt*, *gūt*.

Te uzreiz jāuzsver, ka valodniecības zinātniskajā literatūrā bieži pieminēto vēsturisko celmu raksturošanā izmantotie patskaņi šādu latviešu kā lipināmas valodas uztveri tikai kavē, it sevišķi runājot par II deklināciju.

Izsecināmā vsk. akuzatīva galotņu veidošanās gaita.

Un turpinot par lietvārdu deklināciju galotnēm un lietvārdu locījumu galotnēm, var teikt, ka mūsdienu lietvārdu deklināciju galotnes daudzos locījumos viedojušās no celma

¹² Auziņa, I., et al. (2015). *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU latviešu valodas institūts.

patskaņa un senās locījuma galotnes (galotņu) sintēzes. Šajā gadījumā kā labs piemērs der vsk. akuzatīva forma. Lietuviešu valodā tajā ir, piemēram, *-q* kā vārdā *draugq*. Un šī skaņa veidojusies no *-a-* plus senās locījuma galotnes *-n*, kas šajā locījumā bijusi sastopama prūšu valodā. Latviski notikusi šāda skaņu pārgrozību ķēdīte: no senākās *draugan* > *draugo* > *draugu*.¹³ Forma ar *-o* mūsdienu latviešu valodā ir akuzatīvā vietniekvārdam *kas* un norādāmajiem vietniekvārdiem: *ko, to, šo, šito*. Līdzīgi vsk. akuzatīvs veidojies vārdam *egle*: *eglen* > *eglie* > *egli*. Tiem vārdiem, kuriem celma patskanis ir *-i-* un *-u-*, senais *-n* atkritis, atstājot vien celma patskani. *-i* un *-u* var valodasursos uzskatīt par galotnēm, proti, tie ir deklināciju galotnes, bet nekādā gadījumā tie nav locījuma galotnes! Varētu jautāt, kāpēc gan tas tā jāskaidro? Pietiktu taču, ka zina, kam *-u* un kam *-i* vsk. akuzatīvā, piemēram,

<i>draugu</i>	un	<i>māsu</i>
<i>brāli</i>		<i>māti</i>
<i>tirgu</i>		<i>klēti</i>

Bet kāds ārzemnieks taču var jaukt, kur tad īsti ir *-u* un kur *-i*:

<i>draugu</i>	<i>*māsi</i>
<i>*brālu</i>	<i>*mātu</i>
<i>tirgu</i>	<i>*klētu!</i>

Skaidrojot ar seno galotni *-n*, jaukšana izpaliktu, no vārda *brālis* nekad nevarētu iznākt forma **brālu*. Turklāt *-n* ir interesants arī ar to, kas tas ir sastopams, piemēram, mūsdienu somu valodā ģenitīvā un tādā locījumā, kura nosaukums ir ģenitīvam līdzīgais akuzatīvs, tātad objekta locījums¹⁴. Tāpat esperanto objekta locījuma galotne ir *-n*¹⁵. Kāds to noteikti saskatītu arī vācu vīr. dz. akuzatīva artikulā *den*. Šie fakti noteikti atvieglo un nevis apgrūtina latviešu valodas apguvi.

Par dsk. akuzatīvu un lokatīvu vīriešu dzimtē.

Turpinot iepazīties ar šeit piedāvāto izpratni, šāda vsk. akuzatīva locījuma veidošanās no celma patskaņa un senās galotnes *-n* izpratne palīdz saprast arī vsk. lokatīvu, kā arī dsk. akuzatīvu un dsk. lokatīvu. Šo divu pēdējo locījumu galotnes dažī latviešu valodas apguvēji mēdz jaukt, un ieskats pagātnē, noskaidrojot, kas ir vecāks, kas jaunāks jeb kurā ir senākās skaņas un kurā jaunākās, var šādu jaukšanu palīdzēt novērst.

Latviešu valodā taču nav tā, ka kāda forma būtu veidojama ar tādu morfoloģisku formantu kā garumzīme! Latviešu valodā lokatīvs ir jauns locījums, kāds neesot bijis, piemēram,

¹³ Dini, P. U., tulkojusi Meiere, D. (2000). *Baltu valodas* (107. lpp. 4. rindk.). Rīga: Jāņa Rozes apgāds.

¹⁴ Sorjanen, Timo (1997). *Suomen kieli. Käyttäjän käsikirja* (41. lpp.). Jyväskylä, Helsinki: Gummerus.

¹⁵ Jaunvalks, E. (1985). *Esperanto* (9. lpp. 1. rindk.). Rīga: Zvaigzne.

prūšu valodā¹⁶. Minēts, ka vecajos latviešu tekstos lokatīva nozīmē lietots illatīvs ar *-n*.¹⁷ Illatīva locījums Baltijas jūras somu valodās atbild uz jautājumu *kurp iekšā?*. Vai visos gadījumos, kad latviešu gramatikās pieminēts illatīvs, ir iespējams par to vārdfornu teikumā uzdot šo jautājumu? To varētu pārskatīt! Pirmo reizi kā atsevišķs locījums lokatīvs pieminēts Heinriha Adolfi (1622 – 1686) gramatikā (1685)¹⁸. Varētu izteikt hipotēzi, ka lokatīvs izveidojies Baltijas somu valodu ietekmē, kurās ir pat vairāki vietas locījumi – kā ārvietas, tā iekšvietas. Pie tam lokatīvs izveidojās tad, kad daudzo karu un mēra sekas saveda latviešus un Baltijas somus kopā vienā zemē un tanī laikā, kad gan latvieši, gan Baltijas somi jau varēja būt attīstīti, vērā ņemami un cits citam godājami kaimiņi, kad cits no cita varēja aizgūt itin labus lauku darbus, zvejas paņēmienus, un – kā smeļies – arī valodas elementus. Pat locījumus, lai abi kaimiņi izteiktos vienlīdz ātri un sarunas būtu ērti vienādiem paņēmieniem tulkojamas, piemēram, pērkot tirgū preces, līgstot kalpus, pasūtot darba uzdevumus un darot visu ko citu. Tādu aizgūšanu gan mūsdienās sauktu par kalkēšanu, bet padomājiet – bez tādas nebūtu mūsu izteiksmīgās valodas šādā mūsdienu veidolā! Šis ir fakts, kas sevišķi uzrunātu dedzīgos valodas pūristus.

Tanī – vārds, kas glabā senās vsk. lokatīva sastāvdaļas.

Kā vēl bez locījumiem latviešu valodā izsaka vārdu sakarus domas izteikšanā? Arī ar prievārdiem jeb prepozīcijām – pirms, kā arī postpozīcijām – pēc kāda vārda noteiktā locījumā. Varētu izteikt jaunu hipotēzi, ka latviešu valodā lokatīvs veidojies no lietvārda akuzatīva un tam galā pievienotas postpozīcijas *in* (= iekšā). Ir viens vārds mūsdienu latviešu valodā, kurā šīs sastāvdaļas ļoti uzskatāmi redzamas. Šis vārds ir *tanī*. Interesanti, ka šo vārdu valodnieki un literāro darbu redaktori tā kā gribētu ierindot sarunvalodā lietojamo grupā. Taču *tanī* nedrīkst noniecināt un nekādā gadījumā izskaust, jo tā ir dzīva liecība par jaunākā latviešu valodas locījuma – lokatīva – izcelsmi. Tātad *tanī* sastāv no *tan* (kas ir vecā akuzatīva forma, no tā mūsdienu vietniekvārds *to*) un *ī* (kas nācis no postpozīcijas *in*, proti, *iekšā*). LLVMSA minēts, ka forma *tanī* ir senāk visbiežāk lietotā forma¹⁹, daudz vēlāk radusies, piemēram, forma *tajā* – tikai 19. gs. beigās!

Mūsdienu latviešu valodā nomenu lokatīvā vairs nav konstatējama nedz postpozīcija *in*, nedz arī *ī*, bet toties var secināt, kā no *-an*, *-in*, *-un* un *-an*, *-en*, *-in* radies garais *-ā*, *-ī*, *-ū* un *-ā*, *-ē*, *-ī*.

<i>namā</i>	<i>mājā</i>
<i>osī</i>	<i>eglē</i>

¹⁶ Dini, P.U., tulkojusi Meiere, D. (2000). *Baltu valodas* (105. lpp. 2. rindk.). Rīga: Jāņa Rozes apgāds.

¹⁷ Pokrotiece, K. atbildīgā redaktore (2002). *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība* (55. lpp. 5. rindk.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

¹⁸ Ozols, A. (1965). *Veclatviešu rakstu valoda* (237. lpp. 3. rindk.). Rīga: Liesma.

¹⁹ Pokrotiece, K. atbildīgā redaktore (2002). *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība* (337. lpp. 2. rindk. no apakšas). Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

tirgū *klēti*

Pie tam radies nevis no *an > o*, bet gan tikai *an > ā*, kas liecina, ka tās ir nesenās pār-grozības. Tās lokatīva formas, kurās lietvārdiem būtu gan *-an*, gan *-in* diemžēl nav fiksētas, jo tajos laikos rakstu vēl nemaz nebija – tā var pieņemt. Šeit gan joprojām reizēm ir lietots.

Turpinot par dsk. lokatīvu, redzams, ka, piemēram, sieviešu dzimtē dsk. lokatīvā ir šis garais *-ā*, *-ē*, *-ī* un *-s*, proti, *-ās*, *-ēs* un *-īs*. (Par *-s* un tā vairākām funkcijām latviešu nomenos mazliet vēlāk).

mājās

eglēs

klētīs

Atgriežoties pie vīr. dz. dsk. akuzatīva un lokatīva. Mūsdienu valodā dsk. akuzatīvu veido *-u*- un *-s*. Pieturoties pie izpratnes par aglutinācinācijas pēdām latviešu valodā, var apgalvot, ka *-us* radies no *-a- + -n + -s* jeb *< -ans*. Piemēram, tas labi redzams prūšu vārda formā *paganans*, kas nozīmē *pagānus*.

Ko? *namus*

viesus, brāļus, kur l miju ar ļ nosaka celma patskanis *-i-*.

apvidus

Savukārt vīr. dz. dsk. lokatīvā, kas, kā jau minēts, ir radies no akuzatīva formas, tātad ir palikusi tā starppakāpe *-ans > -os*.

Kur? *namos*

Kad? *viesos, rudenos*, kur n miju ar ņ nosaka celma patskanis *-i-*²⁰.

apvidos

Tātad dsk. akuzatīvs paspējis pirmais no *-ans* izveidoties par *-us* – tajā vistālākajā pārmaiņu stadijā, kamēr dsk. lokatīvs no tā paša *-ans* veidojies vēlāk, un kļuvis tikai par *-os* – tajā starpstadijā. Šis būtu hipotētisks pieņēmums.

Tiesa, par dsk. lokatīvu austrumbaltu valodās ir arī cits – visai līdzīgs – ne skaidrojums, bet kā minējums²¹.

Vēlreiz atkārtojot skaņu pārmaiņu ķēdīti, der paņemt dažus vārdus lietuviski – vecākas formas ilustrēšanai, latviski – starppformas ilustrēšanai un latgaliski – tālākās formas ilustrēšanai, kur vārdu saknē redzama šī *a > o > u* un *e > ie > i* attīstības gaita. Vārdi ir:

ranka lt,

tad *roka* lv,

un *rūka* ltg.

²⁰ Šāds formulējums liek 8 II deklinācijas vārdus uzlūkot nevis par līdzskaņa celma vārdiem, kā mēdz darīt sin-hroniskajā pieejā, bet par *i* celma vārdiem, kuriem sakne beidzas, piem., ar līdzskani *-n-*, *-l-*, *-s-*.

²¹ Dini, P.U., tulkojusi Meiere, D. (2000). *Baltu valodas* (107. lpp. 2. rindk. no apakšas). Rīga: Jāņa Rozes ap-gāds.

Līdzīgi:
penki lt,
pieci lv,
un *pīci* ltg.

Un papildus tam, der paņemt kādu verbu, kurā arī vērojamas skaņu pārmaiņas *an > o*, piemēram, šīs pamatformas:

tapt,
tanpu > topu, (lietuviešiem *tampu*)
tapu.

Trīs locījumi daļēji aplūkoti. Protams, sagatavotā kursa otrajā mācību grāmatīnā ar nosaukumu „Nomenu locīšana” locījumi aplūkoti secīgi no nominatīva līdz vokatīvam, ar īsiem paskaidrojumiem pie katra. Šajā darbā atšķirīga secība izvēlēta tāpēc, lai akcentētu un iezīmētu spilgtākos piemērus izpratnei par celma patskaņi un atsevišķi izdalāmo locījuma galotni. Līdz šim jau var redzēt, ka atskatoties valodas vēsturē, tajā, kā formas veidojušās, var secināt, ka latviešu valodā ir viena locījuma galotne, taču tā liekama aiz cita – katrai deklinācijai sava – celma patskaņa. Nu – tā kā latviešu valodā ir četri īsie patskaņi (īšais *o* nav latviešu cilmes vārdos vispār), bet sešas deklinācijas, tad ir tā, ka *-a-* un *-i-*, kā arī *-u-* (piem., *profesore Markus, redaktore Cinkus*) kā celma ir abās dzimtēs patskaņi, bet *-e-* tikai sieviešu dzimtē.

2.2 Daļas un daudzuma -s

Te būtu laiks parunāt par īpašajiem siev. dz. locījumiem, tādiem, kuros ir īpaša siev. dz. locījuma galotne. Atkal – nevis par siev. dz. deklināciju galotnēm, kas kā tādas būtu tīri sinhroniskajā skatījumā, bet gan tieši par siev. dz. locījumu galotni.

Tā ir tāda galotne, kas ir sastopamas arī citās daudziem ļoti labi zināmās valodās kā angļu, franču un spāņu, arī norvēģu un vācu dažos locījumos. Tas, ka tā ir citās valodās un ar vienādu nozīmi, ievērojami atvieglo šīs galotnes apguvi, par to ir bijusi ļoti lieliska iespēja pārlicināties „Soli pa solim. Ievadlekciju” kursā. Un piedevām, skatot šo siev. dz. locījumu galotni šādā nozīmē, ir viegli saprotams, kāpēc tā ar līdzīgu nozīmi jeb līdzīgos locījumos ir arī vīr. dz. lietvārdiem un abu dzimšu vietniekvārdiem.

Un šī locījuma galotne ir *-s*. Tās nozīme ir – daudzums un daļa. Tā kā daļa ir gabals no kāda daudzuma, un, savukārt, daudz ir vairākas, daudzas daļas kopā, nav brīnums, ka tāds viens *-s* pilda abas šīs funkcijas.

Piemēram:

	<i>vsk.</i>	<i>dsk.</i>
Kas?	<i>māja</i>	<i>daudzas mājas</i>

	<i>egle</i>	<i>zaļas egles</i> <i>tumšas naktis</i>
Kā?	<i>mājas atslēga</i> <i>egles zars</i>	
Ko?		<i>Nebiju darbā divas dienas.</i> <i>Viņa ir apbraukājusi daudzas zemes.</i> <i>Latvijā uzceltas daudzas pirtis.</i>
Kur?	<i>mājā</i> <i>zemē</i>	<i>daudzās mājās</i> <i>daudzās zemēs</i>
Kad?	<i>naktī</i>	<i>divās naktīs.</i>

Un vīriešu dzimtē:

Ko?		<i>Tēvs ved dēlus uz skolu.</i> <i>Māsa ved brāļus uz bērndārzu, kur l miju ar ļ nosaka celma patskanis -i-</i> <i>Mazpilsētas rīko Miķeļdienas gadatirgus.</i>
Kur?	<i>namā</i> <i>dzīvoklī</i> <i>tirgū</i>	<i>namos < namans; citās v. dz. deklinācijās pēc I dekl. parauga.</i> <i>dzīvokļos, kur l miju ar ļ nosaka celma patskanis -i-</i> <i>tirgos</i>

Un arī diviem latviešu personu vietniekvārdiem arī dsk. datīvā:

<i>Man (manim)</i>	<i>Mums iet labi.</i> (ir gan pati datīva galotne, gan daudzuma -s)
<i>Tev (tevim)</i>	<i>Kā iet jums?</i>

Interesanti, ka, piemēram, joprojām ventiņu valodā -s ir arī personu vietniekvārda formā: *viņems* (= *viņiem*). Tātad tanī laikā, kad Kurzemē lībieši pārgāja uz latviešu valodu, latviešu valodā dsk. datīvā -s vēl bija sastopams. Vidzemes lībiešu pēcteču – latviešu, Vidzemes lībiskā dialekta runātāju – valodā tas neesot sastopams.

Te skaidrības labad atkārtoti jāuzsver, ka, piem., dsk. lokatīva formā šis -s ir kā otrā galotne, tātad vārdformu veido:

sakne (atvasinātiem vārdiem: sakne + vārddarināšanas piedēklis vai piedēkļi) + celma patskanis + -n (šie divi pēdējie sintezējušies vienā garā patskanī vai divskanī) + dsk. -s.

Šāds -s vārdformas beigās ir arī latīņu valodā vairākos locījumos daudzskaitlī²², bet tā funkcija tieši kā daudzuma funkcija gramatikās – cik ticis lasīts – nav nosaukta. Tāpat arī, piemēram, Pjetro Umberto Dini „Baltu valodās” baltu valodu lietvārdu formu tabulās²³ dsk. locījumos galā redzams -s, taču autors tādu īpašu daudzuma funkciju nav pieminējis. Tāpat mūsdienā lietuviešu valodā gan vīriešu, gan siev. dz. dsk. locījumos ir -s (gan ne vienmēr pašā vārdformas galā). Taču, kad lietuvietei, profesorei, baltu valodu pasniedzējai, tika jautāts par šādas nozīmes iespēju un ka dsk. formas varētu skaidrot ar tāda -s pievienošanu, viņa stipri vien

²² Zutis, K. (1937). *Latīņu gramatika* (79. lpp.). Rīga: Zemnieka domas.

²³ Dini, P. U., tulkojusi Meiere, D. (2000). *Baltu valodas* (106. – 111. lpp.). Rīga: Jāņa Rozes apgāds

nobrīnījās un to noliedza. Nav nācies uzzināt, kā ir vēsturiski pareizi skaidrot to -s, kas tas tāds ir, kāda tā funkcija, cik valodās tāds ir bijis, cik valodās vēl tagad utt.

Vīriešu dzimtes vsk. nominatīva -s.

Droši vien arī vīr. dz. -s vsk. nominatīvā (un arī VI deklinācijas -s vsk. nominatīvā), kad turklāt vīriešu deklinācijas latviešu valodā ir pirmās, kas tiek aplūkotas mūsdienu latviešu gramatikās, ir šķērslis, kas pamato atturīgu attieksmi nosaukt par daļas un dsk. -s. Vsk. nominatīva -s funkcija ir labi – pa daļai ar humoru, pa daļai, iespējams, atsaucoties uz latviešu seno matriarhālo sabiedrību, – skaidrojama tādējādi, ka latviešu sieviete un latviešu vīrietis ir kā viens vesels un otrādi – latviešu vīrietis un latviešu sieviete ir kā viens vesels. Nu jā, lekcijās ārzemniekiem jābūt taktiskiem, šo piemēru deklarējot!

Salīdziniet šīs vārdformas:

Kā? Kas?

Vīra sieva.

Sievas vīrs.

Tēva meita.

Meitas tēvs.

Dēla māte.

Mātes dēls.

Ulda Baiba.

Baibas Uldis.

Kas? Kā? Kas?

Māra ir Roberta sieva.

Roberts ir Māras vīrs.

Atgriežoties pie jēdziena locījumu galotnes akcentēšanas kā atšķirīgas no latviešu deklināciju galotnēm, no novadītajiem kursiem būtu pieminams šāds interesants gadījums. Piemēra teikumi:

Latvija ir zeme.

Rīga ir pilsēta.

Latvijas galvaspilsēta ir Rīga.

Rīgas dome.

Rīgas domes ēka.

Rīgas domes ēkas pagrabstāvs.

Un studente ārkārtīgi izbrīnījies jautā: „Kāpēc jāmacās, ka galotne ir -as un -es (tātad sinhroniskajā pieejā) un nevis tikai -s?”

Tabulās:

Kas?

Latvija

Rīga

galva
dome
ēka
Kā? *Latvijas*
Rīgas
galvas
domes
ēkas

Tā taču ir, piemēram, angļiski:

Latvia's population.
Riga's streets of art nouveau.

Un latviski:

Latvijas iedzīvotāji.
Rīgas jūgendstila ielas.

Un tāpat arī daudzskaitlī angļiski:

Mothers love their daughters.
I spent two nights in Riga.

Un latviski:

Mātes mīl savas meitas.
Divas nakts biju Rīgā.

Būtu uzskatāms, ka šī formas un nozīmes lietojuma sakritība gan vispārzināmā pasaules tūrisma, kino, mūzikas un zinātnes valodā – angļu valodā, gan latviešu valodā ir tā, kas pieļauj latviešu valodas kursos īpaši norādīt uz vairāku siev. dz. un arī divu vīr. dz. locījumu veidošanu ar „daļas un daudzuma -s”. Kā tas ir tīri diahroniskajā pieejā, kur ņem vērā ide. pirmvalodu utt., tas daudziem mūsdienu zinātniekiem un kur nu vēl valodu kursu skolotājiem, domājams, nemaz nav aktīvi zināms. „Daļas un daudzuma -s” – tieši šādi nosaukts – ir tikai labs un ērts veids, kas arī lieliski palīdz latviešu valodā tikt galā ar 84 (!) lietvārdu deklināciju galotnēm, tās var savākt mazākos pulciņos, rast *d e k l i n ā c i j u* galotnēs kaut kādu jēgu un loģiku.

Latviešu valodas kursu sākšana ar siev. dz. deklinācijām.

Un vēl kas te svarīgi – latviešu valodas komunikatīvi strukturālās pieejas kursos labi sākt tieši ar sieviešu dzimti, jo, to aplūkojot, ir tik daudz līdzību ar citām valodām un arī visnepārprotamāk redzamas lipināmas valodas iezīmes. Otrkārt, tādi svarīgi vārdi kā *saule, pasaule, zeme, karte, pilsēta, iela, skola, skolotāja, grāmata, pildspalva, stunda, valoda* – arī ir sieviešu dzimtē.

Dsk. ģenitīvs.

Kas tad vēl no locījumiem paliek? Abu dzimšu dsk. ģenitīvs – tas gan ir vienkārši apgūstams, mūsdienu latviešu valodā dsk. nomenu deklināciju galotne ir *-u*, un, jāsaka, īpaša

locījumu galotne *-ōn*, kas senāk bijusi ļoti līdzīga kā vsk. akuzatīvā²⁴, te maz palīdzētu vēl labāk to izprast – būtu vajadzīgas locījumu lietojumu studijas. Taču – svarīgi izprast, ka tieši celma patskaņi, proti, vīr. dz. lietvārdiem *-i-* un siev. dz. lietvārdiem *-e-* un *-i-* ir tie, kas izraisa saknes beigu līdzskaņa miju.

Kas? vsk.	Kā? dsk.
puis+i+s	puis+i+u > puis+u
egl+e	egl+e+u > egl+u
Kas? dsk.	
nakt+i+s	nakt+i+u > nakš+u

Līdzīgi kā *roka* > *rociņa* un *roka* > *roķele* – patskaņi *i* un *e* ir tie, kuru dēļ notiek *k* mija ar *c* un *k* mija ar *ķ*. Tātad atkal noder aglutinatīvā pieeja, bet runāt par *-j-*, kas būtu uzradies dsk. ģenitīvā un izraisījis jeb nosacījis miju, ir nepamatoti, kaut kā it kā *skolnieciņiem* vieglākai izprašanai – it kā.

Vīr. dz. vsk. ģenitīvs un dsk. nominatīvs.

Kā priekšpēdējais palicis vīr. dz. vsk. ģenitīvs, un tas savukārt ir veidojams visai īpatnēji, kādēļ sākt ar vīriešu dzimti latviešu valodas studijās nebūtu nemaz ieteicams. Proti, īsta lipināmā forma ir sastopama tikai II deklinācijā, piemēram,

puis+i+a > *puīša*, *ēgl+i+a* > *ērgļa*.

Šajās formās redzama sakne, celma patskaņi *-i-* un vīr. dz. vsk. ģenitīva galotne *-a*. I deklinācijā būtu uzskatāms, ka celma patskaņi *-a-* zudis, atstājot tāda paša skanējuma locījuma galotni *-a*, bet III deklinācijā vsk. nominatīvs sakrīt ar vsk. ģenitīvu. Ziniet, lietuviešu ģenitīva formā *alaus*, *turgaus* tik tiešām ir saskatāms tas pats *-a-*, tas pats locījuma formants (ne gluži locījuma galotne, jo nav galā), kas tātad latviešu valodā III deklinācijā ģenitīvā nav. Kursā ir labi skatīt III un VI deklinācijas vārdu vsk. nominatīvu un ģenitīvu, kuru formas tātad sakrīt, kopā, turklāt norādot, ka šajās deklinācijās ir ļoti neliels vārdu skaits. Šos vārdus tad arī kursa laikā pamazām sniedz studentiem klāt, lai nav tā, ka šīs deklinācijas netiek aplūkotas vispār, kā mēdz ievadkursos darīt.

Un pēdējais ir vīr. dz. dsk. nominatīvs, kuram ir locījuma galotne *-i*. Tāpat kā vsk. ģenitīvā, vislabāk lipināmā forma saskatāma II deklinācijā –

puis+i+i > *puīši*, *ēgl+i+i* > *ērgļi*.

I un III deklinācijā celma patskaņi izkrituši –

tēv+i, *dēl+i*, *ap+vid+i*, *tirg+i*.

Īpašības vārdi ar noteikto galotni.

²⁴ Dini, P. U., tulkojusi Meiere, D. (2000). *Baltu valodas* (106. lpp. tabula). Rīga: Jāņa Rozes apgāds.

Šos īpašības vārdus ar noteikto galoni labi skatīt kopā ar vietniekvārdu *kas* un norādāmajiem vietniekvārdiem, kā arī vietniekvārdiem *savējais, manējais* u.c. Šiem visiem vārdiem ir daudz kā kopīga, veidojot formas, bet ir lietas, kas atšķiras. Īpašības vārdos ar noteikto galotni ieteicams būtu saskatīt senās sastāvdaļas, proti, īpašības vārda ar nenoteikto galotni celmu, kas beidzas ar celma patskani *-a-*, un pievienoto seno norādāmo/ personas vietniekvārdu *jis* un *jī/jā*, proti, *tas, tā* jeb *viņš, viņa*. Sevišķi runājot par vsk. datīvu, nav jārunā par nez kādu pagarināto galotni, bet jāskatās abas šīs sastāvdaļas visā pilnībā –

lab+a+j+a+m, skaist+a+j+a+i.

Tātad mūsdienu valodā šīs formas var iztulkot kā

garš tas, gara viņa, garam viņam, garai tai.

Piemēram,

Pamet bumbu garam tam (= garajam).

Personu vietniekvārdi.

Aplūkojot kopā personu vietniekvārdus vienskaitlī, proti, *es, tu* un arī abu dzimšu *sevis* (nav nominatīva), jāskatās, ka tiem ir īpatnēja nominatīva forma, citos locījumos cita sakne, tie ir ar celma patskani *-i-*, tiem ir daļas *-s* ģenitīvā, bet mūsdienu valodas datīvā zudis celma patskanis *-i-* un zudusi locījuma galotne *-m*. Citādi pavisam regulāri nomeni. Daudzskaitlī *mēs* un *jūs* ir mazāk regulāri, taču zināšanas par daudzuma *-s* te lieti noder, jo *-s* nav tikai ģenitīvā, taču daudzuma *-s* ir arī datīvā aiz gluži regulāras locījuma galotnes, proti, *-m*.

Divdabji.

Pagātnes ciešamās kārtas divdabji.

Jāizprot, ka šo divdabi neveido vis no nenoteiksmes, pievienojot galotni v. dz. *-s* vai s. dz. *-a* vsk. nominatīvā un pārējās galotnes – citos locījumos. Nenoteiksmes *-t* cēlies no *-ti*, un *-i* ir tas, kas nosaka, ka nenoteiksmē, piemēram, I konjugācijas verbi ir ar šauru *e, ē – dzert, ēst, arī II – zīmēt, III – cerēt*. (Sal. liet. val. *gerti, valgyti, piešti, tikēti*) Turpretī divdabi veido šī divdabja formveidošanas piedēklis *-t-*, un to loka kā īpašības vārdus. Savukārt visi īpašības vārdi latviešu valodā ir lokāmi kā *-a-* celma lietvārdi – gan vīriešu, gan sieviešu dzimtē. Un tieši celma patskanis *-a-* ir tas, kas vīriešu dzimtē (arī sieviešu, protams) liek izrunāt šo divdabi ar plato *e, ē*.

Pagātnes darāmās kārtas divdabji.

Jāizprot, ka tiem ir formveidošanas piedēklis *-usi-*. Tikai šis piedēklis ir siev. dz. nominatīvā, proti, *-usi*. Piemēram,

Vasara atnākusi.

Ziema aizgājusi.

Šis piedēklis ar galotni *-i* – kā vārdam *pati* – ir tad, kad ir izveidota noteiktā galotne, proti, *-usī*. Piemēram:

Mūsu sētā ienākusi sieviete bija sēņotāja, kas gribēja padzerties.

Gandrīz visos citos gadījumos *-usi-*, sintezējoties ar galotnēm, kļuvis par *-uš-*. Piemēram:

Laucinieki raduši celties agri. -usi+i = -uši

Augsnē augušu tomātu labā garša. -usi+u = -ušu

Mūsu volejbolistes uzvarējušas sacensības. -usi+as = ušas

Tikai vīr. dz. vsk. nominatīvā ir īpašs formants, proti, *-is*. Piemēram:

Sliņķis paradīs ilgi gulēt.

Atgriezeniskie divdabji.

Tāpat kā visur citur latviešu valodā, arī atgriezenisko divdabju formās saskatāma atgriezeniskā morfēma *-as*. Ja atgriezeniskā morfēma, kā tas tiek apgalvots, būtu *-s*, tad taču būtu iespējamas datīva un lokatīva formas, piemēram,

*Labi *izgulējušams bērnam viegli mācīties tāpat kā*

Ilgi gulējušam cilvēkam ir dulna galva.

Vai –

**Iemīlējušais meitenei ir mirdzošas acis.*

Ir tiesa, ka arī *-as* nevar pievienot ne datīvā, ne lokatīvā, toties morfēma *-as* palīdz izprast šādus vienādi skanošus locījumu gadījumus, kas kādai jaunākās paaudzes LU asociētajai profesorei bija mīkla²⁵:

Izgulējušās bērna skatiens bija možs.

iz+gul+ē+j+uš+a+as = izgulējušās.

Meitenes jau ir izgulējušās.

iz+gul+ē+j+uš+as

pārklājas ar *-as* = *izgulējušās*.

Pasauc palīgā jau izgulējušās meitenes!

iz+gul+ē+j+uš+as

pārklājas ar *-as* = *izgulējušās*.

2.3. Verbu konjugēšanā *-j-* kā patskaņu saistītājlīdzskanis

Par verbu konjugēšanu jeb verba saknes, laika formveidošanas piedēkļa jeb laika pazīmes (kā to mēdz saukt aglutinatīvās valodās), personas galotnes un atgriezeniskās morfēmas

²⁵ Kalnača, A. (2020). Agriezenisko divdabju lietojums latviešu valodā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi, populārzinātnisku rakstu krājums*, 15, 92-105. Rīga: Latviešu valodas aģentūra

sasaistīšanu vienā vārdformā – ko latviski sauc arī par verbu locīšanu ir svarīgi zināt šādas lietas.

II konjugācijas tagadnē un pagātnē, kā arī III konjugācijas pagātnē lietotais *-j-* būtu uzskatāms par tādu līdzskani, kas saista vārdformas patskaņus, proti, vārdveidošanas patskani (II konj. *-ā-*, *-ē-*, *-ī-*, kā arī divskani *-o-*; III konj. *-ī-*, *-ē-*, *-ā-*) un galotnes (*-u*, *-i*, *-a*, *-am*, *-at*, *-ām*, *-āt*) patskani:

Tagad es dzīvo-j-u Rīgā.

Vai jūs strādā-j-at Latvijā?

Tu izdarī-j-i lielu kļūdu.

Viņš gribē-j-a kļūt par lidotāju.

Viņi mēģinā-j-a, bet nesanāca.

Vakar mēs spēlē-j-ām futbolu.

-j- uzdevums šajos piemēros ir līdzīgi kā lietvārdos *Latvi-j-a*, *Igauni-j-ā*, *vien-u kafī-j-u* u.tml. Šis *-j-* šajās formās nebūtu uzskatāmas par tādu, kas

- vai nu ir tagadnes un pagātnes celma sastāvdaļa – kā MLLVG par II konjugāciju²⁶,
- vai veido pagātni – kā LLVM par II un III konjugāciju²⁷,
- j-* nav jāpielīdzina arī krievu *л* pagātnē, jo tas var radīt nepareizas analogijas attiecīgi krieviem latviešu un latviešiem krievu valodas apgūvē:

*Мы ходили – Mēs *gāji (?)*

*Ты гāji. – Ты *ходили (?)*

*Он ходил, она ходила. – Viņš *gāj (?) , viņa gāja.*

Un vispār no valodas loģikas viedokļa, lai to izskaidrotu cittauniešiem – kā gan var būt viena un tā pati skaņa tajā pašā vārda vietā, kas ir gan tagadnes, gan pagātnes piedēklis?

Ļoti svarīgi, ka šāda izpratne, ka *-j-* ir tikai patskaņu saistītājs, bet nav kāda verba laika formveidošanas piedēklis, palīdz izskaidrot ļoti svarīgus valodas faktus, proti, II konjugācijas tagadnes tu formu un viņš, viņa, viņi, viņas formu. Aplūkosim teikumus:

Tu zīmē.

Jānis zīmē.

Pirmajā gadījumā – „Tu zīmē” – ir jābūt atšķirīgai no „Tu zīmēji”. Kādēļ? Tādēļ, ka latviešu valodā ir tāds likums, ka visiem tiešajiem verbiem – ne tikai II konjugācijas, bet arī I, piemēram, *tu tin*, *tu tini*, *tu lej*, *tu lēji*, *tu met*, *tu meti*, *tu klie dz*, *tu klie dzi* un III *tu gribi*, *tu gribēji* – tagadnē un pagātnē tu formas atšķiras. (Atgriezeniskajās formās, tiesa, ir citādi, par to tālāk tekstā.) Te var pieņemt tādu domu, ka droši vien runājot – un arī runājot pa lielu gabalu, kad jautājuma un stāstījuma intonācija nevar būt saklausāma – ir svarīgi izšķirt, vai sacītais ir

²⁶ Ahero, Ā et al. (1959). *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. 824. §. Rīga: LPSR ZA izdevniecība

²⁷ Paegle, Dz. (2003). *Latviešu literārās valodas morfoloģija*, 98. lpp. Rīga: Zinātne, Latvijas Universitāte

pavēle vai jautājums par jau izdarīto. Piemēram šādi teikumi; tie būtu jāiztēlojas tādās runas situācijās, kad šie teikumu tiek teikti cilvēkam lielā attālumā:

Izdomā, kā labāk!

Izdomāji, kā labāk?

Pajautā tēvam!

Pajautāji tēvam?

Ja latviešu valodā būtu tā, ka pagātnes formveidošanas piedēklis *-a-* būtu arī es formā un tu formā (kā tas ir daļai vārdu lietuviešu valodā, citiem It – *-e-*), tad varētu būt arī tagadnes tu forma ar personas galotni *-i*. Turklāt arī *viņš, viņa, viņi, viņas* formai būtu jābeidzas ar *-j*, proti, līdzīgi kā verbu tipa *krāt, krāj, krāja* gadījumā, un tikai tad varētu teikt, ka II konjugācijā *-j-* veido tagadnes formas:

**Izdomāji, kā labāk!*

**Izdomājai, kā labāk?*

**Pajautāji tēvam!*

**Pajautājai tēvam?*

*Bērns vienmēr *jautāj tēvam.*

Kad viņš bija bērns, viņš vienmēr jautāja tēvam.

Tāču latviešu valodā *-a-* ir izkritis no pilnīgi visu latviešu verbu pagātnes es un tu formas, un tas noticis jau sen uzsvara pārnēsma dēļ no verba pēdējās uz pirmo zilbi, skaņām īsinoties.

Nevajadzīgās nullmorfēmas.

Turpinot par *viņš, viņa, viņi, viņas* formu – nav jārunā ne par nullmorfēmām, ne par vēsturisko personas galotni, kā to mēdz gluži aplam un bez kāda noderīga mērķa darīt LLVM²⁸, bet jāatzīst fakts, ka šī verbu forma ir bez personas galotnes – mūsu latviešu valodā, kas ir simtiem gadu patstāvīga valoda ar regulārām, nostiprinātām un no lietuviešu valodas atšķirīgām formām.

Tātad nevis:

Vectēvs vienmēr izdomāoø, kā labāk. bet:

Vectēvs vienmēr izdomā, kā labāk.

Tātad kā visā latviešu valodas sistēmā personas galotnes *vsk. 3. personā nav, nav vajadzīgs* arī *-j-*, kas to piesaistītu vārddarināšanas piedēklim.

Par III konjugācijas ar *-īt, -īties, -ināt, -ināties* sintētiskajām galotnēm.

Uzreiz jāaplūko III konj. verbi ar *-īt* un *-ināt*, jo varētu iebilst, ka, lūk, šiem vārdiem taču ir *-a*! Šai verbu grupai *viņš, viņa, viņi, viņas* formas jāskata kopā ar *mēs* formu un *jūs*

²⁸ Paegle, Dz. (2003). *Latviešu literārās valodas morfoloģija. I daļa.* (99. lpp.). Rīga: Latvijas Universitāte. Zinātne.

formu, kurā notikusi divu dažādas funkcijas morfēmu saplūšana, proti $-a-$ + $-am$ = $-ām$ un $-a-$ + $-at$ = $-āt$:

Viņš lasa lēnām.

Mēs lasām lēnām.

Jūs lasāt lēnām.

Viņš mēģina, bet nesanāk.

Mēs mēģinām, bet nesanāk.

Jūs mēģināt, bet nesanāk.

Šeit visur ir jāsaskata III konj. verbu ar $-īt$, $-ināt$, $-īties$, $-ināties$ tagadnes formveidošanas piedēklis $-a-$. Tas līdzīgi kā jau pieminētais visu latviešu verbu tāda paša skanējuma pagātnes formveidošanas piedēklis, proti, $-a-$, latviešu valodā nav ne es formā, ne tu formā. Iemesls tāds pat – uzsvara pārnešana uz pirmo zilbi. Tātad, viņš, viņa, viņi, viņas tagadnes formā $-a$, protams, var uzskatīt par galotni tāpēc, ka tas atrodas aiz saknes formas beigās, taču nekādā gadījumā to nevar uzskatīt par personas galotni. III konj. vārdiem ar $-īt$, $-ināt$ (arī $-īties$, $-ināties$) $-a-$ ir tagadnes formveidošanas piedēklis. Tas, ka ar $-a-$ darina gan zināmu verbu tagadni, gan pagātni – atkarīga tikai vārda vieta, kurā to ievieto – ir dīvainā raksturība arī lietuviešu valodai²⁹.

Absurdās nullmorfēmas nomenu deklinēšanā.

Ja jau rakstītu verbu formas ar tām nullmorfēmām, tad būtu jāraksta šādas (kādas gan netiek rakstītas):

Es lasøu.

Tu lasøi.

Viņš, viņa, viņi, viņas lasaø.

Vēl absurdāka šķistu šāds formu pieraksts citām vārdšķirām. Vai gan rakstītu to nullmorfēmu šajās formās:

Tēvøa brālis jeb tēvøø brālis.

Skolotājøi irø mūsuø draugøi.

Aløus pudele.

Visiemø darbøa pietiek.

Dzīvojamø labøi.

Šādus absurdi uzrakstāmus nullmorfēmu piemērus droši vien varētu atrast vēl un vēl, ja vēlētos salīdzināt lv un lt vārdu formas, bet tā taču netiek darīts. Tāpēc arī latviešu verbu formās no tāda nullmorfēmu pieraksta un tādas formu izskaidrošanas ir jāatsakās, jo latviešu valoda ir patstāvīga valoda nevis kāds nesen atvasināts jaunveidojums un latviešu valodā ir savas sen nostiprinājušās/ nostiprinātas nomenu un verbu formas, sava stingra visu vārdšķiru formu sistēma.

²⁹ Balkevičs, J. et al. (1995). *Lietuviešu latviešu vārdnīca*. (648. lpp., 33. tab). Rīga: Zinātne

2.4. Atgriezeniskās formas ar morfēmu -as.

Latviešu valodas atgriezeniskajās formās saskatāma un izšķirama atgriezeniskā morfēma -as un nevis -s, kā tas tika aplūkots jau pie divdabjiem. Aplūkojums būtu jāsāk ar – jāatvainojas – parupju piemēru, proti, ar absurdām vārdformām, ja uzskata – kā to mēdz darīt tagad –, ka atgriezeniskā morfēma ir -s³⁰. Vai var būt iespējams, ka latviešu valodā jebkad jebkas būtu uzrakstīts ar līdzīgām nenoteiksmes (1), nākotnes (2), pagātnes (3), vārdu ar -šana (4), pagātnes darāmās kārtas divdabju (5), divdabju ar -dams, -dama (6) un pavēles izteiksmes formām (7):

Ko darītie (1)? Darīšo, kā tu griebēsie un kā viņi griebēsie. Vabūt darīšo tā, kā mēs visi gribēsime un kā jūs arī gribēsitie (2). Ko darījo iepriekš? Kā tu gribējie un kā viņi gribējā, kā mēs visi gribējāmie un kā jūs arī gribējātie (3). Gribēšanā pati par sevi nav nekāda slikta darīšanā (4), daudzi ir gribējušie un daudzas ir gribējušā (5) tā vai citādi. Daži izmēģinādamie tā vai citas izdomādamā (6) citādi, vīri ir nonākušie un sievas ir nonākušā (5) pie pieņemama risinājuma. Domājie, darie (7) un tev sanāksie (2)! Domājietie, darietie (7) un jums sanāksie (2)!

Domājams, jāpiekrīt, ka šādas vārdu formas nav atrodamas nedz tautasdziesmās, kurām, kā mēdz teikt, ir tūkstoš gadu vēsture, nedz arī pirmajos kristīgās baznīcas vajadzībām vācu mācītāju rakstītajos tekstos 16. un 17. gadsimtā. Jāpiekrīt, ka šādas formas nu nekādi nevarētu būt izmantojamas seno laiku varoņu runā, piemēram, filmā „Nameja gredzens”.

Bet palūkosimies uz viņš, viņa, viņi, viņas formām šajos vārdos:

Māte cep pīrāgus. – Pīrāgi cepas.

Pievienots -as.

Māte cepa pīrāgus. – Pīrāgi cepās.

Uz -a uzklājas -as, iegūst -ās.

Tikai šādi var saprotami un uzskatāmi izskaidrot, piemēram, arī izplatītās latviešu valodas valodas nevērības kļūdas, ko jau mūsdienās atzīst kā sarunvalodu – neticama pielaidība no valodnieku puses!

*Vīrs ar sievu atkal *ēdās. Sieva cep, vīrs ēd. Vīrs ar sievu atkal ēd+as = ēdas.*

*Ko viņš tur *ņemās? Kur viņš ņem naudu ballītēm? Ko viņš tur ņem+as = ņemas?*

*Zēns *ieskrienās un lec. Zēns skrien katru rītu. Zēns ieskrien+as = ieskrienas un lec.*

*Kur tādi *rodās? Kur lai rod mieru? Kur tādi rod+as = rodas?*

*Lai tev *veicās! Ārsts veic savus pienākumus. Lai Tev veic+as = veicas!*

*Man *gribās ēst. Bērns grib ēst. Man grib+as = gribas ēst.*

*Lai viņš *turās pie stieņa! Svarcēlājs tur stieni. La viņš tur+as = turas pie stieņa.*

*Ko pircēji *vēlās? Jaungadā vēl daudz laimes. Ko pircēji vēl+as = vēlas?*

*Skolēns *mācās labi. Skolotājs māca (nevis *māc). Skolēns māca+as = mācās labi.*

Kur skata+as = skatās policija?

Kas tik tur nedara+as = nedarās!

³⁰ Auziņa, I., et al. (2015). *Latviešu valodas gramatika*. 1121.§. Rīga: LU latviešu valodas institūts.

Pēc peldes suns parasti skurina+as = skurinās.

Šādu skaidrojumu jau devis Juris (Georgs) Bārs³¹, pirmais dzimušais latviešu valodnieks. J. (G.) Bāra darbā (vāciski) ir aplūkotas pilnīgi visas formas ar *-as* – gan personu formas, gan divdabji, un visur ir pamatots šāds skaidrojums ar atgriezenisko morfēmu *-as*. A. Bīlenšteina gramatikā³² skaidrots citādi, ka morfēma ir *-s*, kaut arī valodnieks profesors Jānis Endzelīns gan par J. (G.) Bāra, gan Bīlenšteina viedokli šajā jautājumā izteicies, ka tie abi „lieliski alojušies”, tātad, it kā ka arī Bīlenšteins būtu piekritis J. (G.) Bāram³³. J. Endzelīns tajā pašā rakstā norāda, ka no J. (G.) Bāra skaidrojuma „nav nekāda labuma”.

Tātad turpinot – arī citās personu formās un arī divdabju formās ir saskatāma morfēmu – galotnes un atgriezeniskās morfēmas savienošana ar patskaņu sintēzi. Piemēram, es formā:

Es lecu. Es lecu+as = lecos.

Tu proti. Proti+as = Proties, dēls!

Mēs turam(e) (kā būtu, ja galotne būtu kā lietuviešu valodā jeb senāk) *divas govīs. Turam(e)* + *as = Turamies!*

Vai jūs izskatāt(e) (kā būtu, ja galotne būtu kā lietuviešu valodā jeb senāk) *dažādus jautājumus? Jūs izskatāt(e)+as = izskatāties skaista.*

Un nenoteiksmē:

Vajag izdomāt(i) (kā būtu, ja galotne būtu kā lietuviešu valodā jeb senāk). *Varēsīt izdomāt(i)* + *as = izdomāties visādi.*

Tiesa, Juris (G.) Bārs, par mēs un jūs formu izvērza citu versiju (skat. tajā pašā avotā!).

Tiem tiešajiem verbiem tu formā, kas ir bez galotnes, pievieno *-ies*, un II konj. verbiem *-jies* (kur *-j-* augstāk izskaidrotā lomā). Nu, šī – atgriezeniskā tu forma – laikam bijusi par plaši daudzīnātu iemeslu, lai uzskatītu, ka atgriezeniskā morfēma ir tikai *-s*, un vecā galotne *-ie* un attiecīgi citās personās *-o*, *-a*, *-ā* utt. Lai kā būtu bijis senāk, tagad būtu piedāvājams uzskatīt, ka latviešu valodā atšķirībā no lietuviešu valodas un krievu valodas ir notikusi kontaminācija, proti, radusies jauna valodas vienība ar tās jaunu funkciju, un šī vienība ir atgriezeniskā morfēma *-as*. Šis fakts valodā ir noticis vēl, jo formas ar *-as* nevar veidot visur, kur vajadzētu. Šī kontaminācija notikusi tad, ka vairs nelietoja tādas formas kā tautas dziesmās dzirdamās *sazatiku = satikos*. Tā varētu hipotētiski pieņemt.

Salīdzināsim dažus jaunāko laiku lietvārdus – tādus, kādu nav lietuviešu valodā.

N. Tikšana – tikšana+as = tikšanās

³¹ Baar. G. H. (1847). *Beitrag zur Lehre vom Medium der lettischen Sprache*. Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft, Neuntes Bandes erstes Stück. Mitau: gedruckt bei J. F. Stessenhagen und Sohn.

³² Bielenstein, A. (1863-1864). *Die Lettische Sprache nach ihren Lauten und Formen*, §. 426. Berlin: Ferd Dümmler's Verlagsbuchhandlung.

³³ Endzelīns, J. (1971). *Darbu izlase, I. Par latviešu valodas refleksīvām formām* [1901 RKr. XIII 13-22]. Rīga: A.Upīša valodas un literatūras institūts

G. *Skatīšanas – Skatīšanas+as = Skatīšanās laikā aizmīga.*

D. *Tikšanai – Satikšanai+s = Līdz *satikšanās (?) Satikšanai + as = nevar savienot. Datīva nav ne ar -s, ne ar -as.*

A. *Redzēšanu – Redzēšanu+as = Uz redzēšanos!*

I. *Līdzīgi kā A.*

L. *Tikšanās – Mūsu pēdējā tikšanās+s * tikšanās (?) vai tikšanās + as = nevar savienot. Lokatīva nav ne ar -s, ne ar -as, izlīdzas ar G. un reizē – Mūsu pēdējā tikšanās reizē.*

Ja uzskatītu, ka latviešu valodā tik tiešām ir atgriezeniskā morfēma -s, tad taču būtu iespējamas datīva un lokatīva formas šiem vārdiem. Taču tādas formas nav iespējamas, jo atgriezenisko morfēmu -s latviešu ausis un prāts vairs nepieņem.

Vēl trīs lietas, kas būtu jāparāda šajā darbā par latviešu verbiem, proti – 1) verbi ar patskani un divskani saknē dažādās I konjugācijas grupās, tad 2) I konj. verbu ar *l*, *r*, *m* saknes beigās locīšana dažādās I konjugācijas grupās, kā arī 3) visu konjugāciju tagadnes tu forma. Tas darāms tāpēc, ka tieši šie jautājumi šobrīd esošajās gramatikās ir vismazāk aplūkoti. Piemēram, LVG izmantotie tiešo verbu personu galotņu 4 modeļi ar variantiem³⁴ un atsevišķi atgriezenisko verbu modelis, kā arī I konjugāciju 3. grupas nedod uzskatāmu pārskatu par šiem jautājumiem, kā arī diemžēl vairākos gadījumos LVG apraksts ir ja ne maldinošs, tad vismaz gaužām neprecīzs, piemēram, saliekot vienā grupā *liet*, *smiet*, *diet* (– atšķirīga pagātne!) (turpat, 547. lpp.). Tā kā diplomdarbs ir dalīšanās darba autora pieredzē un kā elektronisks dokuments tas var būt pieejams citiem, tad būtu lietderīgi šīs lietas šeit arī apskatīt, kā saka, neslēpt sveci zem pūra.

Šie piemēri ir no autora sastādītās mācību grāmatas „Latviski soli pa solim. Verbu konjugācija. lv–en.” Piemērus tulkojis Gints Jansons, rediģējis Marks Geibers (Marc Gaber). Iepriekš šajā grāmatā jau ir aplūkotas I konjugācijas grupu galvenās īpatnības – proti, tas, ka nav nekāds tagadnes formveidošanas piedēklis (1. grupā), tas, ka nenoteiksmes saknē ir *-i-*, kas tagadnē mijas ar *-e-*, *-ē-* un *-ie-* (2. grupā), tas, ka *ir/* ir bijis tagadnes formveidošanas piedēklis *-n-* (3. grupā), *-j-* (4. grupā) un *-st-* (5. grupā). Aplūkota arī verbu formu sistēma, kuros gadījumos verbiem ir šaurais vai platais *-e*, *-ē*. Šeit būtu īsti vietā uzsvērt, ka vislabāk daudzās valodās – arī latviešu valodā – verbu formas ir apgūstamas, mācoties vairākas pamatformas, latviešu valodā – to trīs. Tāpat trīs pamatformas ir jāuzrāda vārdnīcas (ko diemžēl nedara!), jo nekādi citi garāki vai īsāki teorētiski apraksti nespēj uzskatāmi demonstrēt visas paradigmas. Un tās paradigmas var uzrādīt tā, kā darīts pa grupām autora „Soli pa solim latviski. Verbu etiķis”, kā arī iepriekš 1920., 1930. gadu mācību grāmatās, vēl arī t.s. Jankevica gramatikā³⁵,

³⁴ Auziņa, I., et al. (2015). *Latviešu valodas gramatika*. 519.lpp. Rīga: LU latviešu valodas institūts.

³⁵ autoru kolektīvs A. Jankevica redakcijā. (1954). *Latviešu valodas gramatika VIII-XI klasei I daļa*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.

kas izdota 1954. gadā, vai nu arī alfabētiskā sarakstā, kā darīts, piemēram, LVPG³⁶ vai LKuKLV³⁷.

(*Pirmā citāta sākums*):

2.5. Pirmās konjugācijas verbi ar divskani vai patskani saknes beigās

„Pirmās konjugācijas verbi **ar divskani** vai **patskani** saknes beigās.

Vienāds skaņu sastāvs dažādos laikos var būt vārdiem, kas pieder pie atšķirīgām pirmās konjugācijas grupām, un ir tādi patskaņi un divskaņi, kas ir tikai vienas grupas vārdiem.

1) **rīt** (riju, riju) un vēl trīs **1.** grupas verbi **mīt, plīties, vīt**. Šiem nenoteiksmē **ī**, tagadnē un pagātnē **ij**, kas ļauj piesaistīt personu galotņu patskaņus.

Parasti **neriju**.

Usually I don't gobble the food.

Vakar izsalkumā **apriju** veselu kūpinātu vistu.

Yesterday I was so hungry that I gobbled down a whole smoked chicken.

2) **izlīt** (izlīstu, izliju) un vēl divi **5.** grupas verbi **bīties, dzīt**. Šiem pagātnē **ij**, kas ļauj piesaistīt personu galotņu patskaņus.

Katru reizi, kad braucu sēnēs, pamatīgi **izlīstu**.

Every time when going to pick mushrooms I get totally drenched.

Arī šorīt **izliju** galīgi slapjš.

This morning I also got drenched (and was) completely wet.

3) **liet** (leju, lēju) un vēl trīs **1.** grupas verbi **riet, skriet, smiet**. Šiem tagadnē **ej**, pagātnē **ēj**, kas ļauj piesaistīt personu galotņu patskaņus.

Istabas augus **apleju** divreiz nedēļā.

I water the houseplants twice a week.

Vai, tikko **uzlēju** uz biksēm kafiju!

Oh, I just spilled coffee on my trousers!

4) **siet** (sienu, sēju) un vēl trīs **3.** grupas verbi **miet, skriet, sliet**. Šiem pagātnē **ēj**, kas ļauj piesaistīt personu galotņu patskaņus.

Tūlīt nāku, jau **sienu** kurpes.

I'll come in a moment, now I'm tying my shoes.

Sasēju kurpes, varu iet līdzi.

I've tied my shoes; now I can go along.

5) **jāt** (jāju, jāju), **spēt** (spēju, spēju) un virkne citu **4.** grupas vārdu. Šiem tagadnē personu galotņu patskaņus saista **4.** grupas **tagadnes pazīme (formveidošanas piedēklis) -j-**, bet pagātnē ir patskaņu saistītājlīdzskanis **-j-**.

Katru vasaru vairākas reizes **jāju** ar zirgu.

³⁶ Cepļīte, B., Cepļītis L. (1991). *Latviešu valodas praktiskā gramatika*. (182. lpp.). Rīga: Zvaigzne.

³⁷ Grīnfelde, M. et al. (1959). *Latviešu krievu un krievu-latviešu vārdnīca*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.

Every summer I ride a horse several times.

Bērnībā **jāju** gandrīz katru dienu.

I rode a horse almost every day during my childhood.

Es **spēju** aizturēt elpu ilgāk par minūti.

I can hold my breath for more than a minute.

Agrāk **spēju** aizturēt elpu gandrīz divas minūtes.

Earlier I could hold my breath for almost two minutes.

6) **ļaut** (ļauju, ļāvu) un virkne **4.** grupas verbu. Šiem pagātnē ir **āv**, kas ļauj piesaistīt personu galotņu patskaņus.

Es **ļauju** bērnam lēkāt pa gultu.

I let the child jump on the bed.

Vakar svešā mājā to **neļāvu**.

Yesterday in a strange house I didn't let jump on the bed.

7) **šūt** (šuju, šuvu) un vēl viens **4.** grupas verbs **skūt**, kā arī **gūt** (gūstu, guvu) un vēl četri **5.** grupas verbi **grūt, kļūt, pūt, žūt**. **4.** grupas verbiem tagadnē ir **uj**, kas ļauj piesaistīt personu galotņu patskaņus. Abu grupu verbiem pagātnē ir **uv**, kas ļauj piesaistīt personu galotņu patskaņus.

Ja vajag, pats **piešuju** pogu.

If need be, I can sew a button myself.

Vakar **piešuvu** trīs.

Yesterday I sewed three.

Gūstu prieku no pastaigām dabā.

I enjoy walking in nature.

Studiju laikā **ieguvu** daudzus draugus.

I made a lot of friends in my student years.

8) Ir nedaudzi pirmās konjugācijas verbi, kam **saknē ir -in-**, kas **nenoteiksmē** kļūvis par **-ī-:pīt** (pinu, pinu) un vēl četri **1.** grupas verbi **mīt, šķīt, tīt, trīt**, kā arī **dzīt** (dzenu, dzinu) (I 2) un **pazīt** (pazīstu, pazinu), kā arī **atzīt, iepazīt** (I 5).

Jāņos es vainagus **nepinu**, sievietes gan pin.

I don't make wreaths at Midsummer, women, however, do.

Meitene: „Es **nopinu** pieneņu vainadziņu.”

The girl: “I have made a dandelion wreath.”

Vannas istaba aizņemta, es **dzenu** bārdu.

The bathroom is occupied; I'm shaving my beard.

Nodzinu arī ūsas.

I also shaved the moustache.

5. grupas vārdam **pazīt** – kā arī **atzīt, iepazīt** – arī **tagadnē** pirms pazīmes (formveidošanas piedēkļa) **-st-** ir **-ī-**.

Es viņu personīgi **nepazīstu**.

I don't know him personally.

Es tevi gandrīz **nepazinu!**

I hardly recognized you!"

(*Pirmā citāta beigas.*)

Šajos piemēros varam redzēt, ka latviešu valodā *-j-* un arī *-v-* ir patskaņu (divskaņa un patskaņa) savienotāja funkcija. Tie atrodas starp patskaņiem – saknes patskaņa vai divskaņa un galotņu patskaņiem – un, tie ir vajadzīgi, lai attiecīgās formas būtu ērti izrunājamas. Ja stingri pieturētos pie aplamās domas, ka ar *-j-* veidotu pagātnes formas jeb *-j-* būtu pagātnes piedēklis, tad jau šie pirmās konjugācijas verbi būtu aizvien jāmin līdz ar II un III konjugācijas verbiem, proti, *jāt, spēt* tipa verbi. Savukārt par *šūt, gūt* tipa verbiem būt sakāms, ka to pagātnē tiek veidota ar *-v-*. Bet tā taču nesaka, un pareizi vien ir!

2.6. Pirmās konjugācijas 1., 4. un 5. grupas verbi ar m, l un r saknes galā

(*Otrais citāts:*)

„Pirmās konjugācijas 4. un 5. grupas verbi (viens 1. grupas – ņemt), kam **saknes beigu līdzskanis ir m, l un r.**

1) **Īss saknes patskanis** nenoteiksmē, tagadnē un pagātnē ir **lielākajai daļai 5. grupas** verbu:

skumt (skumstu, skumu); salt (salstu, salu); gurt (gurstu, guru) (I 5).

Sēžu un **skumstu** viens pats pa māju.

I sit alone at home and feel sad.

Nezinu no kā, bet pēkšņi **saskumu.**

I suddenly felt sad; I don't know why.

Istabas vēsas, es **salstu.**

The rooms are cold; I'm freezing.

Jāiedzer karsta tēja, ārā **nosalu.**

Let's drink hot tea; I froze outside.

Tomēr:

Staigā **izspūris** kā tikko pamodies. (izspurt, izspurstu, izspūru)

(He) walks about disheveled, as if he's just now got out of bed.

2) **Īss saknes patskanis** nenoteiksmē, tagadnē un pagātnē ir tikai šiem **četriem 4. grupas** verbiem:

kalt (kaļu, kalu), malt (maļu, malu), art (aru (aŗu), aru); jumb (jumbju, jūmu jeb jumu) (I 4).

Maļu kafijas pupiņas īsi pirms kafijas vārīšanas.

I grind coffee beans just before making coffee.

Samalu kafiju tikai divām krūzītēm.

I ground coffee beans for just two mugs.

3) **Garš** patskanis **nenoteiksmē**, **īss tagadnē** un **garš pagātnē** ir tikai šiem **septiņiem 4.**

grupas verbiem:

bārt (baru, bāru), kārt (karu, kāru) (I 4);

bērt (beru, bēru), pērt (peru, pēru), sērt (seru, sēru), svērt (sveru, svēru), vērt (veru, vēru) (I 4).

Tevi vajadzētu **sabārt!**

You ought to be scolded!

Bērnus bieži **nebaru.**

I don't often scold children.

Vakar gan meitu drusku **sabāru.**

Yesterday, though, I scolded my daughter a bit.

Vai cukuru **piebērt?**

Do I add sugar?

Cukuru pie kafijas parasti **neberu.**

Usually I don't add sugar to coffee.

Pārbēru zemenes ar cukuru.

I added sugar to strawberries.

4) **Īss** patskanis **nenoteiksmē** un **tagadnē**, **garš pagātnē** ir vairumam **4. grupas** vārdu:

lemt (lemju, lēmu), celt (ceļu, cēlu), skart (skaru, skāru), ķert (ķeru, ķēru) (I 4).

Es viens par to **nelemju.**

I can't decide it alone.

Nolēmu aizbraukt uz Kauņu.

I decided to go to Kaunas.

Ceļu vasarnīcu.

I built a summer cottage.

Pirti jau **uzcēlu.**

I've already built the bath-house.

Es tevi **ķeru!**

I'm going to catch you!

Noķēru tevi.

I caught you.

5) Līdzīgi arī **vienīgajam 1. grupas** verbam ar -m saknes beigās:

ņemt, ņemu, ņēmu (I 1).

Nākamnedēļ **ņemu** divas dienas brīvas.

Next week I'm going to take two days off.

Pērn **paņēmu** atvaļinājumu augusta beigās.

Last year I went on my holiday at the end of August.

16. Nedaudzi citi **verbi ar patskaņu miju** nenoteiksmē, tagadnē un pagātnē.

1) 4. grupas verbi:

lēkt (lecu, lēcu), strēbt (strebju, strēbu), plest (plešu, pletu jeb plētu) (I 4).

Maza meitene: „Es **lecu** kā zaķītis.”

A little girl: "I jump like a hare."

Augstlēcšanā **pārlēcu** 1 (vienu) metru 75 (septiņdesmit piecus) centimetrus.

In high jump, I cleared 1 (one) meter and 75 (seventy five) centimeters.

Ārā sniegs, bet iekšā silta krāsns, un es **strebju** skābu kāpostu zupu.

It is snowing outside, but a warm furnace inside, and I am eating sour cabbage soup.

Izstrēbu lielo bļodu.

I've emptied the big bowl.

2) Viens **5.** grupas verbs ir **ar garu** patskani **tagadnē**:

kust (kūstu, kusu) (I 5).

Es **kūstu** no laimes.

I am melting from happiness.

Visu ceļu skrēju un beigās ļoti **piekusu**.

I ran all the way and in the end got very tired.

3) Viens **5.** grupas verbs ir **ar divskani** tagadnē:

dzist (dziest, dzisa), parasti nav lietojams es formā (I 5).

Ugunskurs **dziest**.

The campfire is going out.

Istabā **nodzisa** gaisma.

The light faded in the room.

4) Viens reti lietojams **4.** grupas verbs:

diet (deju, deju) (I 4)

5) Viens verbs **sekties** (*reti lietots nenoteiksmē*), kuru lieto tikai vienā personā:

Kā **sokas** darbs?

How is work?

Kā tev **sokas**?

How are you?

Man vakar eksāmenā **secās** labi. (*reti lietots pagātnē*)

Yesterday I had good results at the examination. "

(*Otrā citāta beigās.*)

Verbiem ar *l*, *r*, *m* saknē raksturīgs tas, ka dažādiem verbiem dažādās formās mēdz būt dažāda garuma saknes patskanis. Tas būtu skaidrojams tikai un vienīgi ar to, ka šie *l*, *r*, *m* ir skaneņi jeb sonanti un kā tādi var ietekmēt zilbes garumu. Saknes patskaņa mija nav vienīgais, ar kura palīdzību veido pagātņi, kā to raksta, piemēram, LVG³⁸. Tas, ka *es vakar cēlu* nekādi nenozīmē to, ka var teikt mēs vakar **cēlam* – un būtu pagātne! Nē, pagātnes mēs formā vajadzīga pilna pagātnes forma, proti, formu veido sakne *cēl* + *a* (kas ir pagātnes formveidošanas piedēklis) + personas galotne *-am* = *cēlām*. Ja atzītu to, kā rakstīts LVG, tad jau varētu teikt, ka *bārt* tipam tagadni veido ar īsu saknes *a*, proti, *bārt*, *baru*, *bāru*.

³⁸ Auziņa, I., et al. (2015). *Latviešu valodas gramatika*, 979š. Rīga: LU latviešu valodas institūts.

2.7. Latviešu verbu tu formas veidošana

(Trešais citāts:)

„Tu forma

Tu formā ir **personas galotne -i** šādām verbu grupām:

1) Visu konjugāciju **visiem** verbiem **pagātnē bez** pagātnes **pazīmes (formveidošanas piedēkļa) -a-**.

a) **Pirmās** konjugācijas verbiem.

cept (cepu, cepu) (I 1), pirkt (pērku, pirku) (I 2), likt (lieku, liku) (I 3), lauzt (laužu, lauzu) (I 4) pazīt (pazīstu, pazinu) (I 5).

Vai tu olas jau **uzcepi**?

Have you already fried the eggs?

Vai tu maizi **nopirki**?

Have you bought the bread?

Kur tu **liki** vārdnīcu?

Where have you put the dictionary?

Laikam tu **nolauzi** šo zīmuli?

Perhaps you broke this pencil?

Vai tu **pazini** šo cilvēku?

Did you know this man?

b) **Otrās** un **trešās** konjugācijas verbiem **ar** patskaņu saistītājlīdzskani **-j-**.

zīmēt (zīmēju, zīmēju), dzīvot (dzīvoju, dzīvoju), domāt (domāju, domāju), bēguļot (bēguļoju, bēguļoju) (II).

Vai tu to **uzzīmēji**?

Did you draw it?

Pie kā tu studiju laikā **dzīvoji**?

Whom did you live with during your studies?

Vai tu pats to **izdomāji**, vai arī kāds tev pateica priekšā?

Did you think of it yourself or did somebody prompt you?

Cik gadus tu no padomju varas mežos **bēguļoji**?

How many years did you spend hiding in forests from the Soviet powers?

darīt (daru, darīju), modināt (modinu, modināju), dzirdēt, (dzirdu, dzirdēju), raudāt (raudu, raudāju) (III).

Vai tu to **izdarīji**?

Did you do it?

Vai mazo māsiņu jau **pamodināji**?

Have you already woken up the little sister?

Tu **dzirdēji** to troksni uz ielas?

Did you hear that noise on the street?

Vai tu arī viņu kāzās **raudāji**?

Did you also cry at their wedding?

2) **Tagadnē** pirmās konjugācijas 2. grupas verbam **šķīst** (*ar paralēlformu bez -i*). Uz **pārējiem** 2. grupas vārdiem attiecināmi likumi par **k** un **c** miju un **platā** un **šaurā e, ē miju**.

šķīst (šķietu, šķītu) (I 2).

Tu **šķīti/šķīti** ļoti piemērots mūsu jaunajam uzdevumam.

You seem to be very suitable for our new assignment.

3) **Tagadnē visiem** pirmās konjugācijas **3. grupas** vārdiem **ar** līdzskaņiem **p, t un d** saknes beigās. Vēl tikai **k** un **g** ir pirmās konjugācijas **3. grupas** vārdu saknes beigu **līdzskaņi**.

zūst (zūdu, zudu), kļūpt (kļūpu, kļupu), prast (protu, pratu) (I 3).

Nepazūdi, šad tad sazvanāties!

Don't disappear; let's get in touch now and then!

Uzmanies, **nepakļūpi**!

Be careful; don't stumble!

Vai tu, bērns, jau **proti** skaitīt līdz desmit?

Can you, child, count to ten?

4) **Tagadnē visiem** pirmās konjugācijas **5. grupas** vārdiem.

kļūt (kļūstu, kļuvu), skumt (skumstu, skumu), reibt (reibstu, reibu) (I 5).

Tu **kļūsti** ar katru dienu jo skaistāka!

You become more beautiful with each day!

Neskumsti!

Don't be sad!

Vai tu ātri **noreibsti**?

Do you get tipsy quickly?

5) **Tagadnē visiem III konjugācijas** vārdiem.

darīt (daru, darīju), mēģināt (mēģinu, mēģināju), gribēt (gribu, gribēju), mācīt (mācu, mācīju), sacīt (saku, sacīju) (III).

Ko tu šovakar **dari**?

What are you doing tonight?

Mēģini vēlreiz!

Try again!

Ko tu **gribi**?

What do you want?

Kāpēc tu **raudi**?

Why are you crying?

Iemāci man runāt lietuviski!

Teach me to speak Lithuanian!

Nekad **nesaki** nekad!

Never say 'never'!

a) **Trim III konjugācijas** verbiem **ar** vārddarināšanas piedēkli **-ē-** tagadnes tu formā ir **personas galotne -i** un ir **cits līdzskanis** nekā pārējās tagadnes formās.

Šie vārdi ir:

gulēt (guļu, gulēju), sēdēt (sēžu, sēdēju), tecēt (teku, tecēju) (III).

Tu forma ir: tu guli, tu sēdi, tu teci

Vai tu jau **guli**?

Are you asleep?

Mēs **guļam** katrs savā gultā.

We sleep in separate beds.

Sēdi ar taisnu muguru!

Sit with your back straight!

Ilze **sēž** pirmajā solā.

Ilze sits at the first desk.

Aizteci, bērniņ, līdz kaimiņiem, paprasi sērkokociņus!

Run, child, to the neighbors and ask for matches!

Upe **ietek** jūrā.

The river flows into the sea.

28. Personas galotnes tagadnē **nav**, taču verba saknes **beigās** ir **līdzskaņu mija**.

1) Saknes beigu līdzskanis **k** mijas **ar c**.

sākt (sāku, sāku), nākt (nāku, nācu) (I 1), likt (lieku, liku) (I 2), rakt (roku, raku) (I 3), vākt (vācu, vācu) (I 4) – te jāpiemin, ka tu personā k mijas ar c sensenās, vairs neesošās personas galotnes -i dēļ, citās personās k miju ar c nosaka grupas tagadnes pazīme (formveidošanas piedēklis) -j-).

Sāc pirmais!

Start first!

Nāc šurp!

Come here!

Ieliec printerī papīru!

Put some paper in the printer!

Paroc vēl drusku dziļāk!

Dig a bit deeper!

Savāc, Ilze, visu skolēnu burtnīcas!

Ilze, collect the exercise-books from all the pupils!

2) Saknes beigu līdzskanis **g** mijas **ar dz**.

augt (augu, augu) (I 1), migt (miegu, migu) (I 2), zagt (zogu, zagu) (I 3), kliegt (kļiedzu, kļiedzu) (I 4 – te jāpiemin, ka tu personā g mijas ar dz sensenās, vairs neesošās personas galotnes -i dēļ, citās personās g miju ar dz nosaka grupas tagadnes pazīme (formveidošanas piedēklis) -j-).

Tu **audz** ļoti ātri, dēls.

You are growing up quickly, son!
Vai tu vakaros ātri **aizmiedz**?
Do you fall asleep fast in the evening?
Vai tā ir patiesība, dēls, ka tu **zodz**?
Is it true, son, that you are a thief?
Nekliedz man ausīs, runā klusāk!
Don't shout in my ears, speak gently!

29. Tagadnē **personas galotnes nav**, taču pretstatā **platam e, ē viņš, viņa, viņi, viņas** formā **tu** formā ir **šaurš e, ē**.

1) cept (cepu, cepu), nest (nesu, nesu), ēst (ēdu, ēdu), ņemt (ņemu, ņēmu) (I-1); dzīt (dzenu, dzinu), cirst (cērtu, cirtu) (I 2), brēkt, (brēcū, brēc), jēgt (jēdzu, jēdzu) (I 4; te jāpiemin, ka tu personā k miju ar c un g miju ar dz nosaka sensenā, vairs neesošā personas galotne -i, toties citās personās tādu pašu miju nosaka tagadnes pazīme (formveidošanas piedēklis) -j-).

Uzcep mums kartupeļus, tev tik labi sanāk!
Fry potatoes for us, you are so good at it!
Viņa pati **cep** maizi.
She bakes bread herself.
Nes to kasti šurp!
Bring that box here!
Ko viņš tik smagu tur **nes**?
What's he is carrying that is so heavy?
Ēd, ēd, tu esi izsalcis!
Eat, eat, you're hungry!
Viņš **ēd** lēnām.
He eats slowly.
Ņem, kuru gribi, abi labi!
Take whichever you want, both are good!
Viņš **ņem** cirvi un sāk skaldīt malku.
He takes an axe and starts to chop wood.
Dzen govīs mājās, laiks slaukt!
Drive the cows home, time to milk!
Kaimiņu gans jau **dzen** savas govīs mājās.
The neighbor cowherd is already driving his cows home.
Sacērt žagarus!
Chop the brushwood!
Zēns **cērt** žagarus.
The boy chops the brushwood.
Kas tev vainas, ko tu **brēc**?
What's the matter with you, why do you scream so?
Kas tas par putnu, kas naktī mežā it kā **brēc**?
What kind of bird screams in the forest at night?

Vai tu **jēdz** kaut ko no datoriem?

Do you have any notion about computers?

Viņš nekā **nejēdz** no datoriem.

He has no notion about computers.

2) **Divi** pirmās konjugācijas 1. grupas ir ar **šauru e, ē**, un tiem **arī mijas g ar dz**; tāpat diviem 2. grupas verbi verbiem mijas **k ar c**.

degt (degu, degu), bēgt (bēgu, bēgu) (I 1); vilkt (velku, vilku), pirkt (pērku, pirku) (I 2).

Bēdz prom no šejienes!

Govis **bēg** no ganu suņa.

Run away from here!

The cows are running from the shepherd's dog.

Tev laikam temperatūra, tu **dedz** kā ugunīs!

Visās istabās **deg** gaisma.

Perhaps you have a temperature, you are burning with fever!

The lights are on in all the rooms.

Velc mugurā biezo jaku, ārā auksts!

Zēns **velk** kājā slidas.

Put the warm cardigan on, it's cold outside!

The boy puts on the skates.

Kur tu **pērc** tik garšīgas zemenes?

Māte zivis **pērk** tirgū.

Where do you buy such delicious strawberries?

The mother buys fish in the market.

30. Tagadnē **tu** forma **sakrīt** ar **viņš, viņa, viņi, viņas** formu – abas formas ir bez personas galotnes.

Pretstatā **pagātnes tu** formai **ar** personas galotni **-i tagadnē tu** formā personas **galotnes nav:**

1) **virknei I** konjugācijas **1. grupas** verbu.

rīt (riju, riju) un vēl trim līdzīgiem, sist (situ, situ), tīt (tinu, tinu) un vēl četriem līdzīgiem (I 1).

Nerij, ēd lēnām!

Don't gobble (your food); eat slowly!

Vai tu **apriji** visas sviestmaizes?

Have you gobbled up all the sandwiches?

Vilki **atrij** barību vilcēniem.

Wolves throw up food for their pups.

Sit, Jānīti, vara bungas!

Beat, Jānis, the copper drums!

Vai tu **iesiti** mazajam Jānītim?

Did you hit little Jānis?

Jānis skolā visiem **sit**.

Jānis hits everyone at school.

Satin dziju atpakaļ kamolā!

Wind the yarn back onto the ball!

Vai tu jau **satini** dziju kamolā?

Have you wound the yarn onto the ball?

Vecmāmiņa **tin** dziju kamolā.

The grandmother winds the yarn onto the ball.

2) virknei **I** konjugācijas **4. grupas** verbu.

jāt (jāju, jāju), spēt (spēju, spēju) (I 4).

Vai tu bieži **jāj** ar zirgu?

Do you often ride on horses?

Pa kurienu tu **izjāji**?

Where did you ride?

Stalts ķēniņš **jāj** zirgā.

A tall king rides on a horse.

Vai tu to **spēj** aptvert?

Can you realize it?

Un tu to **spēji** izdarīt?!

And could you do it?!

Viņš **spēj** negulēt divas nakts pēc kārtas.

He can spend two nights in a row without sleep.

3) **visiem II** konjugācijas vārdiem. Tā kā **nav personas galotnes, nav arī patskaņu saistītājlīdzskaņa -j-**.

strādāt (strādāju, strādāju), zīmēt (zīmēju, zīmēju) (II).

Kur tu **strādā**?

Where do you work?

Vai tu **strādāji** studiju gados?

Did you work during your study years?

Kur **strādā** tavs tēvs?

Where does your father work?

Ko tu **zīmē**?

What are you drawing?

Ko tu **uzzīmēji**?

What have you drawn?

Ko mazi bērni parasti **zīmē**?

What do little children usually draw?

31. Tu forma **sakrīt ar viņš, viņa, viņi, viņas** formu – abas formas ir bez personas galotnes. Kaut gan **sakrītības** ar pagātnes tu formu **nebūtu**, tagadnes forma ir **bez** personas galotnes **-i**:

1) **šiem** pirmās konjugācijas **1. grupas** vārdiem.

liet (leju, lēju), riet (reju, rēju), smiet (smeju, smēju), skriet (skreju, skrēju), sliet (sleju, slēju) (I 1).

Ielej sev pats!

Pour for yourself!

Vai tu **nolēji** galdautu?

Did you spill (the drink) on the tablecloth?

Šis krodziniņš vienmēr **lej** nepilnas glāzes.

This innkeeper always pours not-completely full glasses.

Smej vien!

Go on, laugh!

Vai tu savā avīzē **izsmēji** to jauno literātu?

Did you make fun of that new writer at your newspaper?

Viņš **izsmej** visus un vienmēr.

He makes fun of all and always.

2) **šiem** pirmās konjugācijas **3. grupas verbiem.**

aut (aunu, āvu), miet (mienu, mēju), siet (sienu, sēju), skriet (skrienu, skrēju), sliet (slienu, slēju), brist (brienu,

bridu), līst (lienu, līdu) (I 3).

Sasien kurpju šņores, paklupsi!

Tie up your shoe laces, or you will stumble!

Vai tu priekšautu **apsēji**? Jākuļ putukrējums.

Have you put on the apron? The double cream should be whipped.

Viņš vienmēr **sien** ļoti raibas kaklasaites.

He always puts on a very multi-colored necktie.

Nelien man pa priekšu, sīkais!

Don't crawl before me, kid!

Vai tu **aizlīdi** līdz alas tālākajam galam?

Did you crawl to the farthest end of the cave?

Politiķi **lien** ārzemju investoru priekšā uz vēdera.

The politicians always crawl on their bellies before the foreign investors.

Brien pāri tajā vietā, kur ir sekls!

Wade across in a shallow place!

Nu tu vienreiz **izbridi** dubļus!

Now you have waded through the mud!

Stirnas **brien** pa kupenām asiņainām kājām.

The roes wade through heaps of snow with bloody feet.

3) **viriknei** pirmās konjugācijas **4. grupas verbu.**

ļaut (ļauju, ļāvu), aut (auju, āvu), skūt (skuju, skuvu) (I 4).

Ļauj man tev ko sacīt!

Let me tell you something!

Vai tu **atļāvi** bērnam ēst konfektes?

Did you let children eat sweets?

Viņš **neļauj** savam kaķim gulēt gultā.

He doesn't let his cat sleep on the bed.

Auj kājas, iesim!

Put on your shoes; let's go!

Vai tu **apāvi** gumijniekus?

Did you put on rubber boots?

Mūsu mazais jau pats **apauj** zābaciņus.
Our little child already puts on his boots by himself!

Noskuj bārdu, kož!
Shave your beard; it's prickly!

Tu **noskuvi** arī ūsas?
You also shaved your moustache?

Frizētavās bārdas vairs **neskuj**.
At the hairdressers beards are not shaved any more.

32. Tagadnes **tu** formā **nav personas galotnes** arī tiem I konjugācijas **4. grupas verbiem**, kam **pirms -t/-ties** ir **līdzskanis**.

Turklāt **tu formā** šīs grupas verbi **beidzas**:

1) **ar** saknes beigu līdzskaņiem **p, b, m bez** tagadnes **pazīmes (formveidošanas piedēkļa) -j-** pretēji kā pārējās tagadnes formās.

kāpt (kāpju, kāpu), glābt (glābju, glābu), stumt (stumju, stūmu), lemt (lemju, lēmu) (I 4).

Piekāp pie manis kādreiz!

Visit me some time!

Glāb mani – rīt kontroldarbs latviešu gramatikā!

Save me – tomorrow is the test in Latvian grammar!

Piestum galdu tuvāk sienai!

Move the table towards the wall!

Izlem pats!

Decide for yourself!

Alpīnists **kāpj** kalnā.

The mountaineer climbs the mountain.

Glābēji pludmalē **glābj** sliktus peldētājus.

The life guards save bad swimmers at the beach.

Piestumjam krēslus pie galda!

Let's move the chairs to the table!

Lai viņš **izlemj** pats!

Let him decide for himself!

2) **ar** saknes beigu līdzskaņiem **s, t, d, z, l, r**, proti,

pretēji kā pārējās tagadnes formās **līdzskaņu mija** tu formā **nav**.

post (pošu, posu), melst (melšu, melsu), pūst (pūšu, pūtu), laist (laižu, laidu), lauzt (laužu, lauzu), kalt (kaļu, kalu), ķert (ķeru (ķeŗu), ķēru) (I 4).

Sapos bērnu, drīz mums jāiet ciemos!

Get the child dressed; we have to go to the party soon!

Nemels niekus!

Don't talk nonsense!

Uzpūt elpu!

Breathe in!

Palaid mani pa priekšu!

Let me go first!

Nolauz gabaliņu no šokolādes tāfelītes!

Break off a piece from the chocolate bar!

Kal, kal, tikai **neizkal** čiku!

Forge, forge; only don't let it come to nothing!

Noķer mani!

Es jau viņu **pošu**.

I'm getting him dressed already.

Ko tā plāpa tur atkal **melš**?

What's that chatterer gossiping again?

Pūš vējš.

The wind is blowing.

Vīrietis **palaiž** sievieti pirmo.

The man lets the woman go first.

Kad ir gripa, tad **lauž** kaulus.

When you have influenza, your bones are aching.

Kalējs **kaļ** pakavu.

The blacksmith forges a horseshoe.

Biologs **ķer** (ķeŗ) tauriņus.

Catch me!

The biologist catches butterflies.

Pavēles izteiksmes **jūs** forma

33. Tu forma ir **pamatā** arī **pavēles** izteiksmes **jūs** formai, tās personas galotne ir **-iet**.

1) ēst, dzert, braukt, nākt, stumt, celt, lauzt (I), darīt, mēģināt, raudāt, turēt (III)

Ēd , meitiņ!	Ēdiet , ciemiņi!
Eat, daughter!	Eat, guests!
Dzer , kaimiņ!	Dzeriet , puisi!
Drink, neighbor!	Drink, boys!
Brauc atpakaļ!	Brauciet mums līdzi!
Drive back!	Drive with us!
Nāc istabā!	Nāciet iekšā!
Come in the room!	Come in!
Stum tālāk!	Stumiet tālāk!
Push on!	Push on!
Cel bērņus augšā!	Celiet visus augšā!
Wake up the children!	Wake everyone up!
Nelauz zarus!	Nelauziet krēslus, zēni!
Don't break the twigs!	Boys, don't break the chairs!
Dari , kā pats zini!	Dariet ar mani, ko gribat!
Do as you like!	Do with me what you like!
Mēģini vēlreiz!	Mēģiniet no jauna!
Try again!	Try once more!
Neraudi !	Neraudiet !
Don't cry!	Don't cry!
Turi muguru taisnu!	Turiet muguras taisnas!
Keep the back straight!	Keep the backs straight!

2) Otrajā konjugācijā ir saistītājlīdzskanis -j-.

zīmēt, strādāt, vainot (II)

Uzzīmē sauli!	Uzzīmējiet zvaigznes!
Draw the sun!	Draw the stars!
Strādā čakli!	Strādājiet veicīgāk!
Work hard!	Work faster!
Nevaino citus!	Nevainojiet citus!
Don't blame others!	Don't blame others!"

(Trešā citāta beigas)

Šie piemēri labi parāda to, ka gramatikas un mācību grāmatām – skolu un augstskolu gramatikām, gramatikām Latvijas minoritātēm, gramatikām ārzemniekiem – būtu jābūt tādām, kas pēc iespējas vairāk sniedz ilustratīvus piemērus, bet mazāk sniedz plašas teorētiskas izrakstīšanas lappuses. Nav nekādas vajadzības uzkraut teorētisku zināšanu nastu, ja nav dzīvu valodas piemēru, jo valodas zināšanas vajadzīgas, lai valodu lietotu dzīvē, proti, lai lasītu, saprastu,

pateiktu, saklausītu, bet nevis tādēļ, lai valodas parādības gari un neprecīzi aprakstītu. Un vēl – ļoti grūti ir iemācīties atsevišķus vārduņus dažādās formās! Jāmāca veselos teikumos, tāda ir mūsdienu atziņa, kam pierādījumi meklējami arī daudzajos angļu valodas mācību līdzekļos, piemēram, *Youtubes* materiālos kā *10 000 English sentences*, *1000 phrases in English* un daudzi citi. Un jā māca bilingvāli – kā svešvalodas pašiem latviešiem visos valodas prasmes līmeņos, tā latviešu valoda ārzemniekiem un – sadarbībā ar pārstāvjiem – visām Latvijas tradicionālajām minoritātēm. Nemaz nav jāuzskata, ka šie piemēru teikumi būtu jāiemācās visi kā viens no galvas, taču situācija, ticamie apstākļi, kurā vārduņi un to formas tiek lasītas, viegli veido prātā neironu savienojumus, lai kādos citos rakstos vai sarunās tie vārduņi kļūtu jau kaut mazliet vairāk pazīstami, kaut drusku drošāk lietoti – tā tad jau nedaudz apgūti!

3. NOVADĪTO LATVIEŠU VALODAS KURSU APRAKSTS.

3.1. Vēlmes apgūt svešvalodu sociālpsiholoģiskais fons

Pēc kursu novadīšanas un vairāku valodas apguvēju dzīves un darba gaitu un ģeogrāfijas pārdomāšanas, radās jautājums, vai mani kursanti un skolēni apgūst latviešu valodu kā otro valodu. Vai otrā valoda tiem Latvijā dzīvojošiem, strādājošiem, uz palikšanu vai biznesa darīšanu laikā ieceļojošiem ārzemniekiem tomēr nav angļu valoda? Otrajai valodai mūsdienu skatījumā būtu pat jānomāc pirmā, otrajā valodā viņiem būtu jāpateikt vairāk nekā viņu dzimtajā³⁹... Visai baiga prognoze, jāteic. Šāda manis gatavotā kursa mērķis drīzāk būtu sniegt interesantu, pārskatāmā laikā iegūstamu priekšstatu par mūsu valodas uzbūvi, turklāt kursantiem ar katru stundu vairāk spējot arī pastāstīt par sevi un savu ģimeni, sazināties veikalā, pie ārsta, noskaidrot ceļu uz kaut kurieni utt. Kā papildu jaukums tika piedāvāts paklausīties skaistas latviešu dziesmas – atlasītas kārtējai gramatikas tēmai.

Šādas iemaņas arī atbilst valodas apguvēju biežākajām vajadzībām. Tikai tad nāk viss pārējais, ko varētu un spētu saprast vai pats runāt latviešu valodā, piemēram, sekot ziņu raidījumiem, kultūras pasākumiem, lasīt grāmatas, skatīties un apspriest filmas utt.

Kursantu resursi ir interese un griba, ko nedrīkst traumēt, ievainot, par daudz uzdodot uz nākamo stundu, jo visi taču dzīvo savu darba un ģimenes dzīvi. Par apgūstamā daudzumu jādomā sevišķi tad, kad ir kāds gadalaika nobeigums, piemēram, Ziemassvētku laiks vai maija beigas, kad beidzas mācību gads – var gadīties, ka daudzi pienākumi, daudzi notikumi sakrīt vienā laikā un tad ir reālas bažas, ka kaut kas var būt par daudz un par grūtu un tādējādi var netikt darīts vispār, turklāt domājot tās visnejaukākās domas par latviešu valodu un skolotāju.

Jaunas valodas apguve ir nopietna iejaukšanās jebkura cilvēka domāšanā, viņa smadzeņu darbībā, kas var izraisīt arī ļoti nevēlamus un ļoti smagus smadzeņu darbības un prāta veselības traucējumus. Ne velti atzīts, ka daudzu valodu prasme saistīta ar zināmām mentālām novirzēm, poliglōtus mēdz salīdzināt ar personībām ar sašķeltu prātu, pētījumos arī ir konstatēts, ka tādiem cilvēkiem vairāku valodu apgūšana padodas vieglāk⁴⁰. Nu tas tā ir – sadalītais prāts, kad vairāku valodu pratējam kādā situācijā par referentiem un vairāku referentu savstarpējām attiecībām smadzenēs jāaktivizē citi neironi un citi neironu savienojumi, kā arī uz laiku jāizslēdz citi neironu savienojumi, lai tie netraucētu atrast īstos vārdus un īstos vārdu savienojumus sakarīgu teikumu izveidošanai. Tā teikt, ir jāpārslēdzas uz citu reģistru.

³⁹ Burkevica, O. et al. (2001, 2003 2004). *LAT 2. Mūsdienu metodikas rokasgrāmata skolotājiem*. (15. lpp. 2. rindk.). Rīga: LVAVP

⁴⁰ Tulviste, P. (1990). *Par domāšanas izmaiņām vēsturē*. Rīga: Avots

Svešvalodas apguve nav gluži ierasta lieta, daudzi gluži vienkārši neapgūst svešvalodas – ne veselās tautas, ne atsevišķi indivīdi. Te jāņem vērā divas lietas – pirmkārt, kā rodas pati interese par svešvalodu un svešu sabiedrību, tās mākslu, kultūru un dzīves veidu, dzīves apstākļiem, un, otrkārt, pašas svešvalodas apguves procesa vieglums vai grūtības.

Šizoīda personība ir tāda, kam ir grūtības un neveiklība kontaktēties ar apkārtējo sabiedrību⁴¹. Kāpēc – tas kā liecina pētījumi, ir nereti arī saistīts ar vecāku un bērna attiecību veidošanos ļoti agrīnā vecumā – pirmajā bērna dzīves gadā, kad vai nu izveidojas, vai tā arī paliek neizveidojusies tā saucamā drošā piesaiste⁴². Ja runātu par bēgļiem vai tiem pašiem latviešu darba meklētājiem ārzemēs un viņu problēmām – tad vecāku un bērna attiecību vietā varam aplūkot viņu dzimtenes varas, tautsaimniecības un viņu kā pilsoņu, darba ņēmēju attiecības. Šī piesaiste – droša, nedroša, trausmaina, nedroša izvairīga – ir tas pamats, kas vēlāk visu mūžu nosaka bērnudārzniecei, skolēnai, interešu pulciņu dalībniekam, vidusskolēnai, studentam, darba biedram, ģimenes locekļam u.tml. veselīgo vai arī neveselīgo uzturēšanos attiecīgajos kolektīvos.

Ja līdzāseksistēšana ir patīkama un soka viegli, tad arī veiksmīga ir rotaļāšanās, sekmiņš ir mācību darbs, laimīga ir ģimenes dzīve un ražīgs ir izvēlētais darbs. Darbs šādi labvēlīgā vidē augušam cilvēkam ir vajadzīgs ne tik ļoti sevis apliecināšanai, bet gan stabilai savas ģimenes iztikas pelnīšanai.

Un otrādi. Ja tāda līdzāseksistēšana kolektīvos nav patīkama un attieksme veidojas noraidošā, pat naidīga, tad jūtama atgrūšanās, pieaug iekšēja spriedze. Sarunas, ikdienas flirts nesniedz jauku sabiedriskošanās pārdzīvojumu, labu kopā dzīvošanas izjūtu.

Nu, bet cilvēkam ar tādu nepilnīgu drošo piesaisti taču sirds dziļumos tomēr ir vēlēšanās būt tādām, kas gan pats ar interesi klausās, gan pats tiek ar interesi uzklauts. Tādu vēlēšanos nosaka jebkuras dzīvas būtnes sabiedriskais raksturs. Cilvēkam sociālās vajadzības ir trešās no piecām to apmierināšanas secībā – tā to min amerikāņu psihologs A. Maslovs⁴³. Proti, būt barā, brīst kā zvēriem vai lidot kā putniem vienā virzienā, atzīt vienus pretiniekus un cīnīties vai izvairīties no tiem, tāpat arī kopīgi meklēt līdzīgas patikšanas, proti, pārtiku, ūdeni, tad atpūtas iespējas, vēlāk izraudzīties sev no bara, savas sabiedrības piemērotu dzīvesbiedru, un, lai suga turpinātos, laistu pasaulē mazuļus, rūpēs par tiem nodrošinātu tiem siltu alu un nepātraukti arī piemērotu uzturu.

Tātad šī aprakstītā barā būšanas vajadzība ir tā, kas mudina tādu dzimtajā vidē ne īsti laimīgu cilvēku meklēt draugus, sev tīkamu kolektīvu citā kultūrā un citā valodā. Mūsdienās ar ceļošanu, radio klausīšanos, televīzijas un interneta pārraižu skatīšanos tas var likties ļoti viegli,

⁴¹ <http://www.tavaiizaugsmei.com/5da316a-scaronizo299ds-raksturs.html>

⁴² <http://www.psihoterapeite.lv/piesaistes-stils-ka-tas-ietekme-musu-pasvertejumu-attiecibas-un-atieksmi-pret-darbu/>

⁴³ <https://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=19969&chapterid=4479>

vismaz sākumā šķīst absolūti paveicams, īstenojams sapnis. No sava dzimtā bara, kolektīva vai kultūras ir it kā jāaizbēg, lai atrastu savu ideālizēto sabiedrību svešumā. Tiek mobilizēti cilvēka iekšējie resursi svešas valodas apgūšanai, sociālās vajadzības liek izdarīt, jāsaka, gluži nevajadzīgu, nelietderīgu darbu, proti, kalt vārdu, apgūt arvien sarežģītākas, no dzimtās valodas arvien atšķirīgākas teikumu struktūras, lasīt biezas grāmatas, lielāko daļu no lappuses teksta nesaprotot, meklējot pa vienam vārdu vien vārdnīcās. Taču jo vairāk mācās, jo vairāk jāatskārš, ka nezināmā, neaptveramā būs vairāk nekā jebkad tas cilvēks spēs apgūt, spēs savā prātā ietilpināt. Un cits bars ir un paliek cits bars, tautas svešinieki nebūt tā nepieņem.

3.2. Svešvalodas tikai kā daži no ikdienā vajadzīgiem līdzekļiem

Bet kā ar laimīgu un apmierinātu ļaužu valodas apguvi? Tiem tā ir tikai kā viens no daudziem līdzekļiem dzīves labai nodzīvošanai. Svešvalodas – nebūt ne pilnībā apgūtas – noder mācībās, darba dzīvē, ceļojot ārzemēs, baudot kultūras piedāvājumu. Šiem nolūkiem valodas būtu jā mācās pēc iespējas viegli un savām konkrētām vajadzībām, piemēram, oficianta, viesnīcnieka, gida utt. Skolotājam jābūt vairāk devējam, paraugus priekšā ierādītājam, mazāk stingram pārbaudītājam, mazāk tādām, kas uzsvērtu – valodas mācību procesā nepieciešams audzināt jūsu, kursantu, raksturu! Par visdažādākajiem valodu apguves jautājumiem ļoti interesanti aprakstīts šajā grāmatiņā⁴⁴. Ļoti daudzi un noderīgi padomi meklējami šajā pilnīgajā lingvodidaktikas paņēmieni rokasgrāmatā, kas pieejama internetā⁴⁵. Jau pēcreformācijas laika čehu pedagogs A. Komenskis devis būtiskākos un joprojām aktuālus, taču Latvijā diemžēl mūsdienās maz ievērotus norādījumus⁴⁶. Tātad – labi prast savu dzimto valodu un vienu vispārlietojamu svešvalodu, tad – prast kaimiņu valodas, un tās nebūt ne pilnībā. Mācību līdzekļi pēc viņa ieteikuma būtu bilingvāli. Galvenais, kas mūsu skolās būtu obligāti jāievēro, ir Komenska norādījums nemācīties visas valodas vienā reizē. Un, kas sevišķi uzsverams, mūsdienu apstākļus zinot, ir nekonzentrēties tikai uz sarunvalodu, bet drīzāk palīdzēt nokļūt līdz, kā Komenskis sauc, dārgumu krātuvei. Te no pieredzes var pieminēt, ka jau labi protošiem interesentiem par latviešu valodu ticis piedāvāts gan latviešu sakāmvārdu krājums, gan arī ar dedzīgu pateicību pieņemtais Zentas Mauriņas atziņu krājums⁴⁷.

⁴⁴ Lomba, K., tulk. Sakse, E. (1990). *Par valodām man nāk prātā*. Rīga: Zinātne

⁴⁵ <https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/E-Gramatas/08-Vardnica.pdf>

⁴⁶ Kopeloviča, A., Žukovs, L. (2000). *Didaktika. Ievērojamākie pedagogi par mācību teoriju*. (no 76. lpp.). Rīga: RaKa

⁴⁷ Rudzīte, A. – sakārtotāja. (2016). *Dzintargraudi. Zentas Mauriņas domas un atziņas*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.

3.3. Valodas kurssos izmantotās metodes

Tikko nosauktais valodas apguves vieglais ceļš ir bijis kā mērķis, gatavojot kursu „Latviski soli pa solim”.

Vadot nodarbības kursā „Latviski soli pa solim”, ievēroti šādi galvenie mācību principi: 1) pakāpeniskums, 2) neliels jaunās apgūstamās vielas apjoms, 3) ikreizēja atsevišķa elementu atkārtota vingrināšana (tā saucamā „drillēšana”), kas nodrošina neironu savienojumu atkārtotu ierosināšanu un mielīna apvalka izveidošanos ap tiem, 4) ar katru jauno apgūstamo un izvingrināmo valodas uzbūves elementu jānāk klāt prasmei vairāk pateikt par sevi un savām vajadzībām, 5) stundu beigās kursantiem jāsadā atskārsmes, valodas noslēpumu atklāšanas brīdis.

Piemēram, pirmā mācību stunda var būt pat ļoti īsa. Tajā iepazīstina ar šādiem s. dz. lietvārdiem, kurus raksta uz tāfeles: *saule, pasaule, zeme, pilsēta, iela, māja, skola, klase, skolotāja, grāmata*. Vērš uzmanību uz galotnēm *-a* un *-e*. Vārdus tulko, uzzīmē vai žestiem attēlo, izrunā visi kopā, atsevišķi. Tad demonstrē pirmos vārdu savienojumus – *karsta saule, liela pasaule, skaista pilsēta, liela skola, laba skolotāja, interesanta grāmata*. Atkal norāda uz galotnēm un kā tās tiek dzimtē saskaņotas. Un tad var demonstrēt pirmo prezentāciju ar pirmo stāstiņu un audio ierakstu par iepazīšanos. Pēc tā liek ieklausīties nākamā ieraksta jaunajos vārdiņos, tad liek runāt līdzīgi tikai latviešu tekstam. Un, kā pieredze rāda, kursanti itin labi spēj saprast arī sekojošos prezentācijas jautājumus par katru stāstiņu. Tad noskatās bilingvālos teikumu modeļus, kas sagatavoti pēc katra stāstiņa teikuma. Katrā nākamajā stundā līdz ar jauniem gramatikas elementiem iespējams iepazīties ar jauniem teikumu modeļiem un nostiprināt to struktūru ar līdzīgiem, tikai citiem vārdiem izteiktiem teikumiem. Slaidrādē jaunās galotnes aizvien ir iezīmētas treknrakstā, bet grāmatā tās ir lūgts pasvītrot. Un beigās kā jauno, tikko iegūto zināšanu pārbaudei lūdz izpildīt nedaudzus vingrinājumus. Mājas darbs sākumā nav jāuzdod. Tā kā, piemēram, daudzi ārzemnieki varbūt pat neprot uzrakstīt latviešu burtus, citi var būt kļūdījušies norakstot, tad arī pēc katras nākamās stundas sagatavo tādu kā izņemtas vielas aprakstu un to pa e-pastu nosūta visiem kursantiem. Raugoties no mūsdienu prasību viedokļa, kas tiek izvirzītas skolotāju darbā, tad faktiski skolotāju uzraudzībā labāk balstīties tieši uz šādiem pēc stundām aprakstītiem mācību norises aprakstiem, nevis uz stundu plāniem – reālajā dzīvē tik daudz kas izdodas citādāk, drīzāk lēnām un mazāk, nekā plānā iecerēts.

Nākamajā stundā uzreiz ņem talkā „Bilžu vārdnīcu”⁴⁸. Skata lappuses ar ģimeni, pārtikas produktiem. Un sāk iesildēšanos ar vienkāršu teikumiņu izrunāšanu skaļi un pa kārtai: *Kas tā ir? Tā ir māte, tā ir māsa, tā ir sula, tā ir kafija*. Nevajag tik ļoti strikti pieturēties pie

⁴⁸ Strelēvica, I., māksliniece Kēberga, K. (1997, 2007, 2011, 2014, 2017, 2020). *Bilžu vārdnīca latviešu vaodas krājuma bagātināšanai*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC

„Ievadlekciju” stundām, bet var jau arī vīriešu dzimtes vārdus sākt lietot tagad. Tātad – *tas ir tēvs, tas ir brālis, tas ir ābols, tas ir apelsīns*. Vērs kursantu uzmanību uz saskaņošanu dzimtē. Nākamajā stundā turpinās saskaņošanu izvingrināt ar krāsām, piemēram, *kafija ir melna, sula ir dzeltena, apelsīns ir oranžs*. Vai vēl vēlāk: *šī ir mana soma, šis ir mans zīmulis*. Vēl vēlāk: *vienu kafiju, vienu lomonādi, lūdzu!* Tad: *mammai ir melns mētelis, mātai ir zila jaka, tētim ir melna soma, brālim ir zaļa bumba*. Jāatzīst, ka, vienkārši tāpat vien šķirstot šo bilžu vārdnīciņu, liktos vienmuļi mācīties šos vārdukus no galvas pie zīmējumiem, taču kolīdz ierādīts, kā veidot jau vismazākos teikumus, tā interese pieaug. Bija skolēni, kam tā bilžu vārdnīciņa tika stipri vien nolietota pa to īso klātienē mācību laiku – acīmredzot tikusi daudz lietota. Un tad skata atkal kārtējo prezentāciju, vai kā būtu iespējams tagad, kad ir iesieta grāmata, lasa no tās.

Un tā turpina līdz „Ievadlekciju” kursa galam – kopā 12 stundas, 3 mēnešu ilgs kurss.

Daļa skolēnu – tie jaunāko klašu – nevēlējās turpināt saraksti attālināto mācību laikā. Viņiem bija svarīgi labi izpildīt matemātikas uzdevumus u.c. Taču, kad šoruden tika atsāktas papildu latviešu valodas nodarbības, tad tieši tās galotnes, kas atkārtojumos bija mērķtiecīgi izvingrinātas, bija tā iesēdušās, ka bija viegli un ar izpratni valodas kursus turpināt. Un no grāmatiņas arī vēlāk var un vajag atkārtoti ik pa laikam visas nomeni galotnes turpināt vingrināt teikumu modeļos. Te labi redzama grāmatu priekšrocība – prezentācijās nevar tik viegli un ātri atrast attiecīgo mācību vielas vietu!

Jau no paša sākuma ir svarīgi pildīt arī t.s. mājas darbus. Tādi, protams, tika pildīti arī klasē. Un tajos ir jaunā gramatikas tēma interesanti izmantota, lai veidotu garākus un saistītus vēstījumus par sevi, savu ģimeni, iepirkšanos, orientēšanos pilsētā utt. Parasti tie ir ievietošanas uzdevumi. Turklāt ievietošana ir jāizdara bez kursantu lielas domāšanas – ja reiz ir sieviešu dzimtes galotnes aplūkotas, tad arī ievietojamās galotnes ir tikai no sieviešu dzimtes – vismaz sākumā. Tā nu sanāk, ka dažādu stundu mājas darbos stāstījumos aplūko, piemēram, ģimenes vīriešus un ģimenes sievietes. Piemēram, *mans tētis ir strādnieks, viņam patīk futbols, viņam negaršo alus, viņš klausās radio*. Taču tas nekas, ir tīri sarunu brīži stundu laikā, kad runā par visiem kopā.

Mājas darbos arī ir īpaši uzdevumi vārdu krājuma pieaudzēšanai. Tā, piemēram, kad aplūkoti arī jau vīriešu dzimtes lietvārdi, tad atsevišķos vingrinājumos apgūst nomenus ar -š, vēl atsevišķā – ar -čs, -šs un -žs. Vārdi vispār visos uzdevumos ir ņemti tepat no tuvākās ikdienas apkārtnes. Jau pašā pirmajā Ievadlekciju stundā vingrinājumu daļā ir tādi vārdi, kas vajadzīgi iebraucējam, proti, *lidosta, autoosta, viesnīca, kopsmītne, banka* utt. Tos arī izvingrina, liekot divos stabiņos sameklēt pāri, piemēram: *banka – nauda, lidosta – autoosta, viesnīca – pase, baznīca – Bībele*. Tieši vairāku vārdu savienojumi vai īsi teikumi ir tie, kas palīdz vārdus vieglāk saglabāt atmiņā – ir izveidojies neironu savienojums. Bija ļoti patīkami, ka, piemēram,

īgauņu students atzina, ka, jā, nupat kurss ir krietni pāri pusei, mācības bijušas no septembra beigām un tagad ir novembra vidus, un tie vārdiņi, kas ir uzrakstīti visapkārt veikalos, darbā, uz ielas ir pēkšņi kļuvuši zināmi! Tas ir tikai apliecinājums tam, ka šāda pakāpeniski pieaudzējamu vārdu pāros un veselos teikumos metode ir veiksmīga.

Ar skolēniem bija tā, ka pilnīgi spiestā kārtā bija jāsarīko vairāku testu stundas – viena pēc otras. Pirmkārt, tāpēc, ka viņiem jau sāka apnikt un viņi sāka diezgan paskaļi savā starpā sarunāties, kaut ko smieklīgi komentēt, un, otrkārt, beidzās arī ceturksnis, bija vajadzīgs tāds kā nobeigums, rezumējums. Testu pildīšana nenotika bargā uzraudzībā, bet tieši otrādi – no paša sākuma tika sekots līdzī, kā katram veicas. Uz kļūdām tika norādīts uzreiz, tāpēc redzams, ka nereti turpmākā testa daļa pildīta pareizi, bez svītrojumiem. Svarīgi, ka ir noticis runas vai rakstu akts, un tam notikušam runas un rakstu aktam jābūt pēc iespējas pareizam. Pārmācīties vēlāk ir ļoti grūti un pat neiespējami, jo nepareizi izveidojies neironu savienojums ir jādemielinizē un jārada jauns atkal ar jauniem atkārtojumiem. Tāpēc tādas stingras disciplīnas ievērošanas, bargas vērtēšanas metodes nav labas, vismaz ne šādā kursā un šīm auditorijām. Darba dzīvē aizņemtajiem īgauņiem bija tikai viens tests – beigās, un to viņi rakstīja no galvas. Bija pieļauts tikai aizmiršanas gadījumā īsi ieskatīties piezīmēs, nebija ļauts norakstīt, ne izmantot kādu vārdnīcu.

Katrai „Ievadleciju” stundai ir atlasītas arī melodiskas dažādu laiku latviešu estrādes dziesmas. Tajās biežāk atkārtojas vārdi ar kādām no stundā izņemtajām galotnēm, un tās sniedz arī ieskatu mūsu mūzikā, cerot, ka sagādās patīkamas emocijas. Ar īgauņu studentiem klausījāmiem visas, tika iedoti arī vārdi, interese bija. Taču ar skolēniem bija tā, ka senāku laiku tērpi un aranžējumi nelikās saistoši. Taču viena dziesma gan ir obligāti ieteicama – tā ir *Silta sirds*, ko izpilda *Musiqq*. Tā ir ļoti laba, lai iemācītu dzimtē saskaņot īpašības vārdus ar VI deklinācijas lietvārdiem. Skolēni katras nedēļās pēdējā stundā tika rādīts kāds interesants videorullītis par Latviju. To viņi skatījās, dzīvi komentēdami savā valodā, un tādas iepazīstināšanas mērķis bija radīt papildu interesi par Latviju.

Tika nedaudz lasītas arī citas grāmatas. Tās bija bilingvālas – piemēram, pasaku grāmata latviski un angļiski, lai var saprast. Vjetnamiešiem ir raksturīgi, ka viņi vienādi intensīvi izrunā pilnīgi visas zilbes (viņu valodā ir tika vienzilbes vārdi). Tad ir atsevišķi jāierāda ar parauga vārdiem uz tāfeles, kur latviešu vārdos ir galvenais uzsvars, kur neuzsvērtas zilbes un kurām zilbēm palīguzsvars. Šādu garu pasaku teikumu lasīšana šādam mērķim ir derīgāka nekā īso paraugteikumu lasīšana. Īgauņu studentiem pēc vairākām *Ievadlecijām* tika dots lasīt izraudzītu *Bērnu enciklopēdijas* lappuses atvērumu. Prieks, ka viņi spēja jau tekstus pie attēliem izlasīt un saprast, daudz ko nojaušot, bija tik liels, ka tādu *Bērnu enciklopēdiju* viņi iegādājas sev paši. Interesants viņiem bija arī latviešu pasakas tulkošanas uzdevums, tiesa, kā cilvēki bez

valodnieku domāšanas viņi nespēja sadalīt vārdkopās tulkojuma teikumus, tas bija vēlāk jāierāda stundā, skat. pielikumā!

Ja jau reiz uzdevums ir sniegt priekšstatu par mūsu valodas uzbūvi, tad gandrīz katrā stundā uz tāfeles tika rakstītas arvien garākas galotņu tabulas ar problēmas izvirzīšanu, uzvedināšana uz pareizām domām, kursantu atbilžu sagaidīšanu, nevis tikai visa priekšā teikšanu. Tā, piemēram, tika iepazīstināts ar vārdiem *nest, mest, vest*. Deva tagadnes formas. Un tad vairākkārt norāda, ka tagadnē ir *-s-*, *-t-* un *-d-*, bet nenoteiksmē tikai *-s-*. Neko vairāk nesaka. Līdz kāds arī jautā: Kāpēc tā? Tad uzreiz stāsta, ka *mett* un *vedt* nevar izrunāt, notiek mija. Tas, ka ir ierosināta interese, ir panākts. Panākot, ka uzdod jautājumu, nodrošina to, ka procentāli no klasē dzirdētā un uzzinātā daudz kas vairāk paliks prātā. Un galotņu tabuliņu rakstīšana ar pašu skolēnu priekšā teikšanu nodrošina to pašu – ka visu laiku tiek rosināts atcerēties, salīdzināt, savietot. Piem., uzrakstot IV deklinācijas tabulu, lūgts pēc parauga uzrakstīt V deklinācijas – lai labi var saskatīt locījumu galotnes. Līdzīgi lūdz arī tikai atsevišķu locījumu griezumā – ziņāms I deklinācijas datīvs un lokatīvs, kāds ir attiecīgi II un III deklinācijas datīvs un lokatīvs. Tā līdzīgi arī ar citām galotnēm.

Izrunas problēmām uzmanību pievērš tad, kad kurss jau ir iekustējies. Svarīgi sajūst jau kaut kādu prasmi, un tikai tad var palēnām norādīt uz kļūdām un mēģināt tās izlabot. Igauniem problēmas sagādā *ķ* un *ģ* skaņa. Viņiem tika skaidrots tā, ka tās drīzāk jāveido tajā vietā, kur rodas mīkstais *t* un mīkstais *d*. Līdzīgas skaņas (bet ne gluži tādas) ir, piemēram, lībiešu valodā, kur tās apzīmē ar komatiņu zem *t* un *d*. Var studentiem priekšā uzzīmēt mutes profilu, lai sajūtu kurā vietā mēle atrodas. Vjetnamiešiem jauna skaņa ir *ļ*, tāpat var uzzīmēt mutes profilu. Vjetnamiešiem ir arī tieksme neizrunāt gala skaņas, izrādās, ka līdzīgi ir viņu valodā. Uz to ir vairākkārt jānorāda, ka viss, kas uzrakstīts, latviski ir arī jāizlasa. Svarīgi bija paaugstināties un uzzināt, ka vjetnamiešu burti, kas arī latīņu burti ar diakritiskām zīmēm, bieži nav izrunājami tāpat kā latviešu burti. Līdz tādām lietām kā asimilācija balsīguma ziņā mēs klātienē mācībās vēl netika nonākts. Izrunas ziņā grūtāko gadījumu, piemēram, īsti garu garo patskaņu izrunas treniņam tika izmantoti tādi metodiskie paņēmieni kā izlases lasīšana un rakstīšana, vairākkārtēja atkārtošana.

Rudenī ar tiem skolēniem, kas pavasarī attālināti vēstuļu ceļā bija izpildījuši visus vingrinājumus, varēja ķerties pie kursa „Latviski soli pa solim” verbu apgūšana. Sākām nevis ar teorijas apgūšanu no bilingvālas grāmatas „Verbu konjugēšana”, bet gan uzreiz ar vingrinājumiem, un konkrēti ar III, tad – II konjugāciju, jo arī „Ievadlekciju” kursā jau priekšstats par vārdiem ticis gūts. Vispirms uzdevums bija tikai formu izrakstīšana, kas padevās ļoti labi. Bija nelielas grūtības ar III konjugācijas vārdiem ar saknes līdzskaņu miju – to varēja novērst vēlāk MT sapulcē. Tad bija jāuzdod par tiem pašiem par teikumiem arī jautājumi, kas izdevās visai

veiksmīgi. Tad jāturpina ar pašiem savu teikumu veidošanu – jau pavisam veiksmīgi. Pēc II un III konjugācijas verbu iepazīšanas, varēja ķerties klāt pie I konjugācijas. Un sākt ar teoriju, „Verbu konjugēšanas” grāmatas 2.–6. punktu. Uzdevums bija konspektēt vai kaut kā shematiski atreferēt pirmās konjugācijas vispārīgās iezīmes. Un tas vienai skolniecei bija izdevies teicami! Tad jau pavisam viegli bija izpildīt arī praktisko uzdevumu atkal ar formu izrakstīšanu. Kad pēc tam bija lūgts veidot savus teikumus – līdzīgi kā iepriekš 5–7, tad tā ieinteresētākā skolniece atprasīja: vai nevarot izdomāt vairāk, jo tā varēšot atrast vairāk kļūdu un vairāk varēšot arī patrenēties. Nu, iebildumu nekādu, protams!

Kad verbu apguve bija iekustējusies un aktīvi varēja prast jau lietot gan daudz vairāk sarunās vajadzīgu verbu, gan teikumos ar verbiem bijušos citus vārdus, varēja stundu sākt ar sarunu, piemēram, ierosināt kādu sarunas tematu, skolotājam iepriekš demonstrēt iespējamus vārduiskus teikumos un pamatformā, priekšā pašam norunāt veselu sarunas paraugu lomās. Tad lūgt uzrakstīt tādu sarunu skolēniem pašiem, ļaujot tiem aktīvi prasīt. Tad to pārbauda, labo. Jāteic, ka tas tika darīts ar interesi, samērā pareizi, jo šīs funkcionālās gramatikas pieejas plus ir tāds, ka kļūdas nav haotiskas, to nav daudz, piem., ne visās vārda vietās, ne visā teikumu struktūrā u.tml. Kļūdās parasti, apgūstot jauno, iepriekšējais – ne jau vienmēr, protams, – ir jau stabili nostiprināts.

Verbu sistēma ārzemniekiem jāapgūst pa burtiņam vien. Un var secināt, ka verbu sistēmas iepazīstināšana secīgi, taču vienlaikus arī aptverot vienu atsevišķu jomu pilnībā, attaisnojās. Tikai jāparedz, ka šis process prasa ilgu laiku, neko nedrīkst sasteigt, nedrīkst atstāt līdz galam neizstudētu, turpināt var uz drošiem iepriekšējiem pamatiem.

Patīkami vērot, kā tiek uztvertas kļūdas – ar smaidu, nevis ieraujoties, kaunoties. Te labi saskatāms, ka dažādu kultūru pārstāvju pienesums mūsu sabiedrībai var būt, piemēram, arī šāda attieksme mācoties. Un bija arī interesanta sarakste, vēlāk MT sapulcēs tās bija sarunas, kurās skolēni centās noskaidrot kāpēc tieši tas ir tā, kāpēc ne tā, un tad, kad ir nākusi pilna sapratne, vienmēr atbildes vēstulē bija pateicība.

Tuvojoties Ziemassvētkiem, MT sapulcēs tika spēlētas Ziemassvētku dziesmas. Pēc tās noklausīšanās, lūdza nosaukt dzirdētos vārdus, kuri pazīstami, kuri ne. Zināmo bija daudz. Vispār mūzika, tas pats Latvijas radio II ir iesakāms, jo dziedot izdzied skaidri visus pusgaros latviešu galotņu patskaņus, kurus runā daži izrunā tik tiešām ļoti īsus, un kursanti tos var nesaudzirdēt. Tāpat dziesmās ir atkārtotas frāzes, kas tādējādi iegulst prātā. Taču visu vēlams darīt ar mēru, nepārspīlēt ar dedzību un interesi!

NOBEIGUMS

Pēc tā, kā apmeklēja nodarbības, cik pareizi tika veikti testi, kā gatavojās uz gala pārbaudījumu, var secināt, ka šāds kurss ir derīgs gan pieaugušajiem, gan bērniem. Ir skaidrs, ka cilvēki visās lietās – un tā arī latviešu valodas apguvē – par visu vairāk vēlas izpratni, neviens nekam negrib nedz akli ticēt, nedz akli ko atkārtot. Viena bērna vecāks teica šādi savā angļu valodā – *you teach was very easy to understand*. Izpratne nerodas, sagrūžot intensīvajosursos daudzus dažādus tekstus, pie kam citu par citu jestrāku, draiskāku, ar humoriņu vai nacionālo kolorītu. Ikvienu valoda ir ļoti lēni apgūstama. Valodu apguvi var salīdzināt ar dejām vai cīņas sportu, kad tāpat daudzkārt atkārtoti vienu vienīgu kustību, to apgūst, un tad sāk vingrināt nākamā. Un jāteic, ka tā ir nebeidzama attīstība.

Vērtīgākie šādas funkcionālās gramatikas pieejas ieguvumi:

- a) kļūdu pielaišana nav haotiska; to nav daudz; labojumus viegli izprot un pieņem;
- b) spējas pastāstīt par sevi un parastām lietām rada pārliecību par valodas prasmi, kas kursa laikā tikai pieaug;
- c) izpratne par vārdu formu veidošanās vēsturi dod skaidru priekšstatu par valodu pašam skolotājam, kā arī drošību, ka viss ir kursantiem izskaidrojams, nekas nav nējaušs, „izņēmumu” nebūt nav daudz.

Šo grāmatu „Ievadlekcijas ar uzdevumiem. lv-en” varētu ieteikt arī citiem skolotājiem, kas strādā ar ārzemniekiem vai ar Latvijas minoritātēm, ja to pilnībā iztulkotu, piemēram, arī krieviski. Tāpēc būtu labi, ja tā tiktu izdota un izplatīta grāmatnīcās un bibliotēkās. Varētu izmantot QR kodus audiofailiem, bet paši audiofaili atrastos, piem., izdevniecības vai LU serverī. Tāpat būtu ieteicams nelielā skaitā izdot arī pārējās sērijas grāmatiņas. Nav jau jāiztēlojas, ka tūlīt visi skries un apgūs, un runās, un pratīs, bet būs tomēr kāda daļa skolotāju un kursantu, kas novērtēs, ka šī sērija „Latviski soli pa solim” var atrasties līdzās pašreiz pieejamiem mācību līdzekļiem, tā pilda savu uzdevumu.

Runājot vispār par pieejamo literatūru, domāju, ka nebūtu slikti, ka A1 un A2 līmenim rastos vairāk interesantu lasāmgrāmatu. Ja, piemēram, izdevniecības tieši rosinātu autorus rakstīt jaunus darbus vieglajā valodā, kā arī izdotu latviešu literatūras klasikas atsevišķus spilgtākos darbus saīsinātus vieglajā valodā, kā arī turpinātu izdot bilingvālas lasāmgrāmatas ar sintaktiski strukturētiem tekstiem vienu otram blakām. Vieglās valodas tekstam ir dažas vajadzīgas iezīmes, piemēram, ja vieglās valodas ziņās ir kādi četri pieci ziņu sižeti, tad ir jābūt tā, ka diviem trim vārdiņiem jābūt visos šajos ziņu sižetos. Vieglajai valodai jābūt naivai un bērnišķīgai, pat muļķīgai. Tā, piemēram, vieglās valodas tekstā nevar būt – *plūdu skartajās teritorijās ir bojāti satiksmes ceļi*, bet būtu jābūt – *kur lija daudz lietus, viss pārplūda, un tagad gan lauki,*

gan ceļi ir zem ūdens. Būtu vēlams, ka radio vieglās valodas ziņu rakstītie teksti būtu pieejami radio mājaslapā kādu nedēļu vēl pēc ziņu nolasīšanas.

Visbeidzot. Ja ir vēlēšanās prasīt labas, pareizas zināšanas no minoritātēm un iebraucējiem, jācenšas būt labiem it visur – politikā, tautsaimniecībā, mācību līdzekļu pieejamībā, ceļu un ielu būvē, ēku uzturēšanā un noteikti cilvēku attiecībās. Jābūt tā, ka mūsu sabiedrība un vide ievēl, aizrauj un notur!

KATRAI IEVADLEKCIJAI PIEMĒROTO LATVIEŠU DZIESMU SARAKSTS

1. Balta saule, R. Pauls, A. Krūklis
2. Tik un tā, U. Stabulnieks, M. Zālīte
3. Solījums, U. Stabulnieks, P. Zirnītis
4. Silta sirds, *Musiqq*
5. Sāksim visu no jauna, G. Račs, Z. Muktupāvels
6. Mūsu mūžs, A. Zaķis, Z. Purvs
7. Divi eņģeļi, G. Stankevičs, G. Račs
8. Ķiršu lietus, Z. Liepiņš, M. Čaklais
9. Vairs jau nesāp, *Vienalga man*
10. Papu, saki mammai pats, R. Pauls, A. Krūklis
11. Zied ievas Siguldā, R. Pauls, A. Smagars
12. Nakts dziesma, R. Pauls., J. Anerauds.

LATVIEŠU VALODAS KURSOS IZMANTOTO IESPIEDDARBU SARAKSTS

- Strongina, I. (2008, 2016). *Angļu-latviešu vārdnīca jaunāko klašu skolēniem*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC
- Janovska, K., māksl. Tirona, J. (2013, 2014, 2016, 2020). *Martas un Gustava atklājumu pasaulē. Mācīsimies kopā!* Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC
- Generi A., Oksleids, K., tulkojuši Bitenieks J. et al. (2003, 2008, 2016). *Pirmā enciklopēdija*. Rīga, Apgāds Zvaigzne ABC
- Ganeri, A., Oxlade, Ch. (2015). *First Encyclopedia*. NY: A Penguin Random House Company.
- Markota, D. tulkojums latviešu valodā. (2018). *Enciklopēdija bērniem*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Brooks, F. et al. (2014). *The Usborne Children's Encyclopedia* (new ed.). London: Usborne Publishing Ltd.
- Strelēvica, I., māksliniece Kēberga, K. (1997, 2007, 2011, 2014, 2017, 2020). *Bilžu vārdnīca latviešu valodas krājuma bagātināšanai*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC
- Īsās pasakas. Latviešu tautas pasakas. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC

ATSAUČU LITERATŪRAS SARAKSTS APLŪKOJUMA SECĪBĀ

- Priedīte, A., Ludden, A. (1992). *Lettisch intensiv! Das Lehrbuch der lettischen Sprache*. Hamburg: BALTICA
- Ceplīte, B., Ceplītis, L. (1997). *Latviešu valodas praktiskā gramatika*. Rīga: Zvaigzne ABC
- Zutis, K., red. Endzelīns, J. (1937). *Latīņu gramatika, I*. Rīga: Zemnieku domas.
- Endzelīns, J. (1982). *Darbu izlase, IV 2. daļa*. Baltu valodu skaņas un formas. (1948). Formu mācība. Substantīvu deklinācija. Rīga: A. Upīša Valodas un Literatūras institūts.
- Loja, J. (1968). *Valodniecības pamatjautājumi*. Rīga: Zvaigzne
- Endzelīns, J. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība
- Dini, P. U. (2000). *Baltu valodas*. Rīga: J. Rozes apgāds
- Nītiņa, D. (2001). *Latviešu valodas morfoloģija*. Rīga: RTU
- Mikkola, A.-M. et al. (2000). *Äidinkieli ja kirjallisuus. Käsikirja*. Porvoo-Helsinki-Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö
- Auziņa, I., et al. (2015). *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU latviešu valodas institūts.
- Sorjanen, Timo (1997). *Suomen kieli. Käyttäjän käsikirja*. Jyväskylä, Helsinki: Gummerus.
- Jaunvalks, E. (1985). *Esperanto*. Rīga: Zvaigzne.
- Pokrotniece, K. atbildīgā redaktore (2002). *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Ozols, A. (1965). *Veclatviešu rakstu valoda*. Rīga: Liesma.
- Kalnača, A. (2020). Agriezenisko divdabju lietojums latviešu valodā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi, populārzinātnisku rakstu krājums*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra
- Ahero, Ā et al. (1959). *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. Rīga: LPSR ZA izdevniecība
- Paegle, Dz. (2003). *Latviešu literārās valodas morfoloģija*. Rīga: Zinātne, Latvijas Universitāte
- Balkevičs, J. et al. (1995). *Lietuviešu latviešu vārdnīca*. Rīga: Zinātne
- Baar, G. H. (1847). *Beitrag zur Lehre vom Medium der lettischen Sprache*. Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gesellschaft, Neuntes Bandes erstes Stück. Mitau: gedruckt bei J. F. Stessenhagen und Sohn.
- Bielenstein, A. (1863-1864). *Die Lettische Sprache nach ihren Lauten und Formen*. Berlin: Ferd Dümmler's Verlagsbuchhandlung.
- Endzelīns, J. (1971). *Darbu izlase, I. Par latviešu valodas refleksiīvām formām [1901 RKr. XIII 13-22]*. Rīga: A.Upīša valodas un literatūras institūts
- autoru kolektīvs A. Jankevica redakcijā. (1954). *Latviešu valodas gramatika VIII-XI klasei I daļa*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.
- Grīnfelde, M. et al. (1959). *Latviešu krievu un krievu-latviešu vārdnīca*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.
- Burkevica, O. et al. (2001, 2003 2004). *LAT 2. Mūsdienu metodikas rokasgrāmata skolotājiem*. Rīga: LVAVP
- Lomba, K., tulk. Sakse, E. (1990). *Par valodām man nāk prātā*. Rīga: Zinātne
- Kopeloviča, A., Žukovs, L. (2000). *Didaktika. Ievērojamākie pedagogi par mācību teoriju*. Rīga: RaKa
- Rudzīte, A. – sakārtotāja. (2016). *Dzintargraudi. Zentas Mauriņas domas un atziņas*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
- Strelēvica, I., māksliniece Kēberga, K. (1997, 2007, 2011, 2014, 2017, 2020). *Bilžu vārdnīca latviešu vaodas krājuma bagātināšanai*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC

PIELIKUMI

1. pielikums

Lietvārdu locījumu galotņu kalamburi

Tas tēvs, tas brālīšs, tas pastarītis Mikus, tā māsa, tā māte, tā – govš Raibaļa. (sg. N.). (Aplūkojot fotogrāfiju)

That father, that brother, that youngest Mikus, that sister, that mother, that – Spotty the cow. (While looking at the photo)

Sveiciens tēvam, brālim, pastarītim Mikum, māšai, mātei un govij Raibaļai (sg. D.)!

Greetings to father, brother, youngest Mikus, sister, mother, and Spotty the cow!

Sveicini tēvu, brālī, pastarīti Miku, māsu, māti un govī Raibaļu (sg. A.)!

Say hello to father, brother, youngest Mikus, sister, mother, and Spotty the cow!

Savā namā un dzīvoklī nav kā tirgū – istabā klusu, virtuvē silti un sirdī miers (sg. L.).

One's own house or flat is not like the market – the room is quiet, the kitchen is warm, and the heart is at peace.

m.

Tehnikuma (sg. G) skolotāji (pl. N.) prot dažādus amatus (pl. A.).

Teachers at the technical school know various trades.

Tēvoča (sg. G) brālī (pl. N.) šeit bieži makšķerē līņus (pl. A.).

Uncle's brothers often fish for tench here.

Šī apvidus (sg. G) krogi (pl. N.) piedāvā garšīgus alus (pl. A.).

Pubs in this region have tasty beers.

f.

Mūzikas skolas skolotājas (pl. N.) dzied skaistas dziesmas (pl. A.).

Teachers at the music school sing beautiful songs.

Mātes draudzenes (pl. N.) labprāt lasa sēnes (pl. A.).

Mother's friends like to pick mushrooms.

Jau senlatviešu ciltis (pl. N.) kūra pirts krāsni (pl. A.).

Ancient Latvian tribes built stoves for saunas.

Veikalos, skārņos, tirgos (m. pl. L.) – viss pavāriem, bārmeņiem, krogiem (m. pl. D.).

In books, in notebooks, in notes – everything for teachers, students, and voices.

Grāmatās, kladēs, notīs (f. pl. L.) – viss skolotājām, skolniecēm, balsīm (f. pl. D.).

At the stores, the butchers', the market – everything for cooks, bartenders, and pubs.

Vīru un sievu kori dzied puīšu un meiteņu dziesmas Cēsu koncertzālē un krogu (pl. G.) pagrabos.

Men's and women's choirs sing boy's and girl's songs both in the Cēsis Concert Hall and in pub cellars.

**Lietvārdu locījumu galotņu salīdzinājums
dažādās valodās un latviešu valodā.**

f.		m.
Roma. Italia. Москва.	Nom. sg.	Focus.
Daughter's room.	Gen. sg.	Un ami à mon père.
Homo homini lupus est.	Dat. sg.	Ich gab meinem Vater ein Versprechen.
Mi havas blankan paperon. eo Kiun lingvon vi parolas? eo Ostin raamatun. fi	Acc. sg.	Mi havas blankan paperon. eo Kiun lingvon vi parolas? eo Ostin raamatun. fi
-	Loc. sg.	-
Mothers love their daughters. Daughters love their mothers.	Nom. pl. & Acc. pl.	Nom. pl. Viri docti. Tutti frutti.
Siev. dz.		Vir. dz.
Meita. Māte. Sirds.	Vsk. nom.	Virš. Puisis. Tirgus.
Meitas. Mātes. Sirds.	Vsk. ģen.	Vira. Puiša. Tirgus.
Meitai. Mātei. Sirdij < sirdii.	Vsk. dat.	Viram. Puisim. Tirgum.
Meitu < meito < meitan. Māti < mātie < māten. Sirdi < sirdin.	Vsk. ak.	Viru < vīro < vīran. Puisi < puisin. Tirgu < tirgun.
Meitā < meitan in Mātē < māten in Sirdī < sirdin in	Vsk. lok. < vsk. ak. + in	Virā < vīran in Puisī < puisin in Tirgū < tirgun in.
Meitas. Mātes. Sirdis.	Dsk. nom & dsk. ak.	Dsk. nom. Viri. Puiši. Tirgi.

Tas jau ir tas otrs (latviešu īsā pasaka)

mōisavalitseja kirikuōpetaja kalkun	Viens muižkungs aizsūtījis mācītājam ar zemnieku divus tītarus .	Ūks mōisavalitseja saatis kord talupoja kaudu kirikuōpetajale kaks kalkunit.
kiri	Iedevis līdzī arī vēstulī .	Kaasa andis ta ka ūhe kirja.
teel kōrts	Zemnieks ar tītariem pa ceļam iegriežas krogā ,	Olles kalkunitega teel, sattus talupoeg kōrtsi,
napsuklaas pistma	kur satiek savus draugus. Pie brandvīna glāzēm viņi notiesā vienu tītaru.	kus ta kohtas oma sōpru. Napsuklaaside juures leidis aga ūks kalkun oma otsa.
toibuma asi sūlgama	Kad tas apēsts, samnieks gan atjēdzies , kas par lietu , bet nospļaujas un iet uz mācītāju.	Kui kalkun juba sōōdud, hakkas talumees toibuma ning asja ūle jārele mōeldes otsustas ta juhtunust valetada
ise seisma eestuba	Aizgājis pie mācītāja, atdod tam tītaru un vēstulī, bet pats stāv priekšnamā .	ja edasi minna. Jōudnud kirikuōpetaja juurde, andis ta kalkuni koos kirjaga ūle, kuid ise jāi esikusse seisma.
vālja kāratama	Pēc kāda laika mācītājs iznāk laukā un uzklierdz :	Mōne aja pārast tuli kirikuōpetaja vālja ning kāratas:

	<p>“Kur ir tas otrs tītars? Še vēstulē stāv rakstīts, ka muižkungs sūta man divus tītarus!”</p>	<p>“Kus on see teine kalkun? Mõisavalitseja oma kirjas ütleb, et ta saatis mulle kaks kalkunit.”</p>
vastama	<p>“Šis jau ir tas otrais tītars,” atbild zemnieks.</p>	<p>“See ongi ju teine kalkun,” vastas talupoeg.</p>
austatud	<p>“Es tev prasu, kur ir tas otrs tītars?”</p>	<p>“Ma küsin sult, kus on teine kalkun?”</p>
raevuma	<p>“Šis jau ir tas otrais tītars, cienīgs mācītājkungs!”</p>	<p>“See ongi ju teine kalkun, austatud õpetajahärra.”</p>
väljä virutama	<p>Mācītājs tā pārskaities,</p>	<p>Seepeale kirikuõpetaja raevus, võttis talumehel kratist kinni</p>
krae	<p>ka izsviedis zemnieku aiz krāgas laukā.</p>	<p>ja viskas ta välja.</p>
peremees kohe	<p>Saimnieks tūlīt dodas uz krogu.</p>	<p>Kui too kohe pärast seda kõrtsi tagasi läks,</p>
hämmastama	<p>Draugi brīnās,</p>	<p>olid sõbrad häämingus,</p>
terve nahaga	<p>kā tas ar veselu ādu. bet saimnieks saka:</p>	<p>kuidas too terve nahaga pääses. Talumees vastas:</p>
lollakas	<p>“Viņš kā mulķis</p>	<p>“Ta küsis</p>
küsima	<p>man prasa,</p>	<p>mult ainult,</p>
	<p>kur ir tas otrs, bet es saku, ka tas ir tas otrs.</p>	<p>kus on teine kalkun, mille peale ma vastasin, et see ongi teine.</p>
pidi küsima	<p>Viņam vajadzēja prasīt,</p>	<p>Oleks ta küsinud, kus on esimene, siis see oleks hoopis teine asi olnud!”</p>

4. pielikums

Youtubē skatāmie autora sagatavotie latviešu valodas mācību materiāli:

- 1) „Latviešu valoda igauņiem”, 01.-12. stunda, ar audio, 1. stunda ir šeit:

<https://www.youtube.com/watch?v=Te0p8NNHb-s>

- 2) latviešu verbu konjugāciju slaidrādes ar mūzikas pavadījumu:

<https://www.youtube.com/watch?v=WB6n8LwLwNU>

<https://www.youtube.com/watch?v=ZV-Fu3207Y>

<https://www.youtube.com/watch?v=KixnzI7hqaY>

https://www.youtube.com/watch?v=rfh9pv_hdzw

<https://www.youtube.com/watch?v=Z6zuAxY6bEU>